

A Comparative Study of the Opportunities and Threats of Indian and Russian Economic Projects in Central Asia for Iran

Mohammad Farhadi¹

Received: 2025-02-11

Revised: 2025-07-13

Accepted: 2026-08-24

Available Online: 2026-09-16

How to cite this article:

Farhadi, M (2026). A Comparative Study of the Opportunities and Threats of Indian and Russian Economic Projects in Central Asia for Iran, Iranian Research Letter of International Politics, 14 (02), 268 - 304 .(in Persian with English abstract)
<https://doi.org/10.22067/irlip.2026.92087.1628>

1. INTRODUCTION

The growing importance of economic diplomacy and regional connectivity has transformed Central Asia into a major arena of interaction among regional and extra-regional powers. Rich energy resources, strategic geographical location, expanding transportation networks, and the post-Soviet restructuring of regional relations have encouraged major powers to pursue large-scale economic projects in Central Asia. India and Russia are among the most significant actors in this process, pursuing projects that combine economic, energy, transportation, and geopolitical objectives. For Iran, these developments generate a complex configuration of both opportunities and threats because of its geographical proximity to Central Asia, its position along major transit routes, and its potential role in connecting South Asia, Central Asia, and Eurasia. India's International North-South Transport Corridor (INSTC) and Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India (TAPI) projects, as well as Russia's energy-transit initiatives and Eurasian Economic Union (EAEU), can therefore influence Iran's geopolitical position, economic relations, energy interests, and regional influence. The purpose of this study is to comparatively examine the opportunities and threats that these Indian and Russian economic projects create for Iran and to identify their commonalities and differences. The central argument is that these projects should not be viewed exclusively as economic initiatives; rather, their implications for Iran are embedded in broader processes of regional cooperation, competition, connectivity, and geopolitical realignment. The study identifies the ways in which economic projects can simultaneously enhance Iran's strategic importance and generate new competitive pressures.

2. THEORETICAL FRAMEWORK

The study is theoretically grounded in neoliberal institutionalism and regional cooperation. Unlike approaches that primarily emphasise competition and relative gains under international anarchy, neoliberal institutionalism highlights the capacity of institutions, rules, re-

1. Assistant Professor, Department of Global and Regional Politics, Faculty of Economics and Political Science, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m_farhadi@sbu.ac.ir

peated interactions, and interdependence to facilitate cooperation and generate absolute gains. From this perspective, regional economic institutions and projects can function as mechanisms through which states reduce transaction costs, facilitate trade, build patterns of interdependence, and pursue long-term interests. Institutions may also mediate relations between structural conditions and outcomes of cooperation or conflict. In the Central Asian context, economic initiatives such as the INSTC, TAPI, energy-transit networks, and the EAEU can consequently be understood as institutional and infrastructural mechanisms that reshape patterns of regional interdependence. At the same time, asymmetric interdependence means that cooperation can also create vulnerabilities when weaker actors become dependent on more powerful partners. The theoretical framework therefore provides a basis for examining the dual character of economic connectivity: it can increase opportunities for cooperation and absolute gains while simultaneously producing competition, dependency, and geopolitical risks. Accordingly, the study considers Iran's engagement with these initiatives not as a zero-sum choice between India and Russia, but as an opportunity to employ regional institutions, economic diplomacy, energy diplomacy, transportation diplomacy, cultural and scientific cooperation, and multilateral engagement to maximise long-term national interests.

3. METHODOLOGY

This research adopts a qualitative research design based on thematic analysis and, more specifically, a thematic matrix for comparative analysis. Data were collected through indirect observation and systematic examination of existing documentary sources, including books, academic articles, research studies, websites, and other relevant traditional and digital documents. Purposeful sampling was employed to select sources directly related to Indian and Russian economic projects in Central Asia and their implications for Iran. The collected materials were subjected to thematic coding in order to identify basic, organising, and overarching themes concerning the opportunities and threats associated with the selected projects. The analysis first examined the Indian projects and the Russian projects separately and subsequently compared them in terms of their opportunities, threats, similarities, and differences. The Indian cases comprised the INSTC and TAPI, while the Russian cases comprised energy-transit projects and the EAEU. To enhance the credibility of the qualitative findings, an audit process involving relevant specialists was conducted, followed by a focus-group assessment involving six experts in regional studies and international relations. The study therefore combines documentary thematic analysis with expert evaluation to strengthen the validity and interpretive reliability of its findings.

4. RESULTS & DISCUSSION

The findings demonstrate that the economic presence of India and Russia in Central Asia produces a dual and differentiated effect on Iran. Regarding India, the INSTC creates important opportunities for Iran by strengthening its geopolitical and commercial significance, increasing its role as a transit route between India and Central Asia, and enhancing the potential of Iranian ports and transportation infrastructure. The project can also contribute to a more multipolar regional environment and create opportunities for Iran to expand its relations with

regional actors. TAPI, meanwhile, can potentially contribute to economic growth and security in Afghanistan and along Iran's eastern borders and may provide Iran with opportunities to connect its energy interests to broader regional networks. Nevertheless, India's economic projects also generate significant threats. TAPI may compete with Iran's proposed Peace Pipeline and reduce Iran's role in regional energy arrangements, while India's strategic relations with the United States can contribute to greater American influence in Central Asia. The findings also indicate the possibility of declining Iranian economic, transit, and cultural influence as India expands its presence in the region.

The Russian projects reveal a different pattern. Russia's energy-transit initiatives can provide Iran with opportunities to use Russian capacities in responding to regional and extra-regional energy pressures and potentially facilitate the transfer and sale of Iranian energy products. However, Russia simultaneously regards Iran as a potential competitor in Central Asian energy transit. Consequently, independent Iranian participation in regional energy transportation can generate tensions between the two countries and may encourage Russia to restrict Iran's role in regional energy networks. The EAEU offers another set of opportunities, including the expansion of Iran's economic relations with member states, increased access to regional markets, greater transit significance, and the possibility of mitigating some effects of economic sanctions through expanded regional economic interaction. At the same time, the study identifies political and economic risks associated with deeper integration into a Russia-centred economic framework, including potential adverse consequences for Iran and unequal competition affecting domestic producers.

The comparative analysis reveals an important commonality: both Indian and Russian economic projects can increase Iran's geopolitical importance and expand its relations with countries involved in these initiatives. The major difference concerns the nature of the threats. Russian projects are primarily associated with potential political and economic consequences for Iran arising from competition and tensions surrounding regional economic and energy arrangements, whereas Indian projects are more strongly associated with the increased presence of regional and extra-regional powers in Central Asia and the potential reduction of Iran's regional influence. Thus, the findings support a nuanced interpretation of regional economic competition in which the same connectivity processes can simultaneously generate opportunities for Iran and constrain its strategic autonomy.

5. CONCLUSIONS & SUGGESTIONS

The study concludes that India's and Russia's economic projects in Central Asia should be understood as both opportunities and strategic challenges for Iran rather than as inherently positive or negative developments. The principal common opportunity is the potential enhancement of Iran's geopolitical and commercial importance and the expansion of its relations with regional actors. However, the risks associated with the two powers differ: Russian initiatives may intensify economic and political competition with Iran, particularly in energy transit, whereas Indian initiatives may contribute to the growing influence of other regional and extra-regional powers and reduce Iran's relative influence in Central Asia. From the perspective of neoliberal institutionalism, Iran should therefore avoid treating regional economic initia-

tives solely through the lens of strategic rivalry. Instead, it should seek to transform interdependence into long-term gains through active participation in regional institutions, economic and energy diplomacy, transportation connectivity, cultural and scientific cooperation, and multilateral arrangements. The study ultimately suggests that a proactive and institutionally oriented Iranian strategy can enable the country to exploit the opportunities generated by Indian and Russian projects while reducing the associated geopolitical and economic risks. In this respect, active participation rather than passive observation is essential for strengthening Iran's regional position and converting emerging patterns of Central Asian connectivity into sustainable national and regional benefits.

Key Words: Economic Projects; Central Asia; India; Russia; Iran; Neoliberal Institutionalism; Regional Cooperation; Geoeconomics; Thematic Matrix; Geopolitical Opportunities and Threats.

مطالعه تطبیقی فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی هند و روسیه در آسیای مرکزی برای ایران

محمد فرهادی^۱ ID

چکیده

پژوهش حاضر درصدد مطالعه تطبیقی فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی هند و روسیه در آسیای مرکزی برای ایران است. لذا با روش تحلیل مضمون و از نوع ماتریس مضمون به واسطه انجام مشاهده غیرمستقیم (واکاو متون)، داده‌های پژوهش به صورت روش نمونه‌گیری هدفمند از روی متون موجود گردآوری و از طریق کدگذاری موضوعی، مضامین فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی هند و روسیه در آسیای مرکزی برای ایران شناسایی و در نهایت برحسب وجوه اشتراک و افتراق با یکدیگر مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داد که وجه اشتراک طرح‌های اقتصادی هند و روسیه در آسیای مرکزی برای ایران از حیث فرصت، افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی ایران و گسترش روابط با کشورهای درگیر طرح‌های اقتصادی مذکور است. همچنین، وجه افتراق طرح‌های اقتصادی هند و روسیه در آسیای مرکزی برای ایران از حیث تهدید، داشتن تبعات منفی سیاسی و اقتصادی برای ایران به واسطه اجرای طرح‌های اقتصادی روسیه و افزایش نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در آسیای مرکزی و کاهش نفوذ ایران در منطقه به واسطه اجرای طرح‌های اقتصادی هند است. جهت اعتبارسنجی یافته‌های کیفی از روش ممیزی و تشکیل گروه کانونی و برای پایایی سنجی آن از قابلیت تکرارپذیری و نیز قابلیت -انتقال یا تعمیم‌پذیری استفاده شده است.

کلیدواژه: طرح‌های اقتصادی، آسیای مرکزی، هند، روسیه، ایران، ماتریس مضمون

۱. استادیار، گروه سیاست جهانی و منطقه‌ای، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

m_farhadii@sbu.ac.ir

۱. مقدمه

همراه با فرایند جهانی‌شدن و افزایش اهمیت توسعه‌ی اقتصادی، کشورها تلاش دارند تا با اتخاذ طرح‌ها و برنامه‌های مختلف منافع ملی خود در ابعاد اقتصادی و در مناطق مختلف دنبال کنند. در این راستا، آسیای مرکزی یکی از مناطقی است که در کانون توجه این نوع از دیپلماسی قرار گرفته است؛ چراکه نخست، این منطقه از توانمندی اقتصادی، غنای انرژی و گستردگی منابع طبیعی بالایی برخوردار است، دوم؛ بعد از فروپاشی شوروی فضای جدیدی از لحاظ ارتباطات و تعاملات بر این منطقه حاکم شده و سوم، ضعف اقتصادی و همچنین کمبود نیروی متخصص در منطقه سبب شده است تا کشورهای آسیای مرکزی پذیرای نوع خاصی از طرح‌ها و برنامه‌ها در قالب طرح‌های اقتصادی کلان از سوی قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای از جمله روسیه و هند در قالب «اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا»، «طرح ترانزیت انرژی»، «طرح تاپی»، «کریدور شمال- جنوب» باشند بنابراین، منافع مرتبط با امنیت و اقتصاد قدرت‌های بزرگ در آسیای-مرکزی به ایجاد طیف وسیعی از پروژه‌های ملموس و عینی در حال اجرا باهدف ارتقای یکپارچه‌سازی و همکاری منطقه‌ای از سوی این دو قدرت شده است که در روابط قدرت‌های بزرگ با کشورهای منطقه دو فرض اساسی را محتمل ساخته است. فرض اول این‌که فهم متقابل از منافع ملی دو طرف، یعنی قدرت‌های بزرگ و طرح‌های اقتصادی آن‌ها و کشورهای آسیای مرکزی، مبتنی بر فهم بنیادهای اقتصادی و منافع اقتصادی موجود میان آن دو است و به عبارت دیگر شالوده‌های اقتصادی هر دو طرف، مؤلفه‌های روابط متقابل میان آن دو در ابعاد مختلف سیاسی و امنیتی را شکل می‌دهد، و فرض دوم این‌که با توجه به جهانی‌شدن و وابستگی متقابل در ابعاد مختلف همانند اقتصاد و بخصوص پتانسیل‌های امنیتی و سیاسی دو طرف، سیاست قدرت‌های بزرگ در قالب طرح‌های اقتصادی با کشورهای منطقه می‌تواند دربردارنده‌ی فرصت‌ها و تهدیدات فراوان درون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برای کشورهایی از جمله ایران باشد که این مسئله در تحقیقات پژوهشگران مختلفی بازتاب پیدا کرده است از جمله می‌توان به (Mollazehi, 2014) مبنی بر اینکه تعریف پروژه خط لوله گاز ایران و هند، به کارگیری دیپلماسی اقتصادی و سیاسی هوشمندانه در مقابل کشورهای بازدارنده روابط ایران با هند، استفاده از ظرفیت‌های مشترک ایران و هند در افغانستان و افزایش تنوع محصولات در سبد تجاری، خروج از انزوا به واسطه گسترش روابط ایران با هند، برقراری مناسبات اقتصادی بیشتر، گسترش روابط در حوزه انرژی افزایش حجم صادرات فی مابین و افزایش جایگاه منطقه‌ای ایران جهت متصل نمودن کشورهای آسیای مرکزی به آب‌های بین‌المللی اشاره نمود (Zarghani and Ahmadi, 2016). ملاحظات و نگرانی‌های مشترک امنیتی، منافع مشترک در حوزه انرژی، موقعیت مناسب ایران در دسترسی هند به افغانستان و آسیای مرکزی، نقش بندر دریایی چابهار در کریدور شمال- جنوب، منافع و مشارکت (استراتژیکی، اقتصادی و عمرانی) (Ekhtiyari Amiri and Shafaqat-Nia Abad, 2023) ایجاد کریدورهای رقیب تجاری، توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل دریایی، تقویت همگرایی اقتصادی با کشورهای منطقه، افزایش قدرت و نفوذ دریایی، تقویت چندجانبه‌گرایی منطقه‌ای؛ (Sajjadpour and Pahlavani, 2012) منافع ملی هندوستان و رویکرد منفعت - محور نخبگان این کشور و نیز با توجه به مزیت‌های اقتصادی، امنیتی و استراتژیک ایران، (Mashouq, 2021). وابستگی هند به ایران برای رسیدن به آسیای مرکزی و ظرفیت‌های

بالقوهی ایران جهت نزدیکی هند به آسیای مرکزی و فراتر از آن اروپا.

(Momeni and Chaharmahali Esfahani, 2023)، فراهم شدن زمینه رسیدن به سطح جدیدی از توسعه از لحاظ کیفی (Zakharov, 2018) همچنین حضور هند در محیط امنیتی آسیای مرکزی موجب تهدیداتی ازجمله: برخورداری از حمایت‌های آمریکا در اتحادی استراتژیک و متعاقباً بازسازی تجهیزات نظامی هند به وسیله آمریکا ضمن تغییر ژئوپولیتیک منطقه‌ای؛ (Faraji Rad et al, 2015) علت ساختار نظم ژئوپلیتیک پساجنگ سرد و محوریت هژمونی آمریکا در این نظم و مخالفت این کشور با مشارکت فعال ایران (Shafiei, 2017) برخورداری از حمایت‌های آمریکا و قرار گرفتن در اتحادی استراتژیک و بازسازی تجهیزات نظامی هند؛ تغییر ژئوپولیتیک منطقه‌ای و نظم موجود (Moradi, 1999) و پژوهش‌های (Yazdani et al, 2016)، مبنی بر ممانعت روسیه از ورود ایران به مبادلات انرژی منطقه، (Eslami et al, 2025) ملاحظات و نگرانی‌های مشترک امنیتی، منافع مشترک در مبارزه با تروریسم و داعش، همکاری‌های نظامی و امنیتی. منافع مشترک منطقه‌ای، مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا، افزایش نفوذ سیاسی و منطقه‌ای و مشارکت در سازوکارهای چندجانبه مانند فرمت مسکو و کمیته تماس منطقه‌ای (MirTorabi Hosseini and Khaz-aei, 2019) مبنی بر در پیش گرفتن دیپلماسی و راهبرد امنیت انرژی تهاجمی از سوی روسیه در سیاست خارجی خود در راستای بازیابی قدرت و وابستگی کشورهای منطقه و اروپا به خود (Faraji Rad and Salehi, 2017) مبنی بر تلاش روسیه جهت استفاده از اهرم انرژی برای کنترل بخشی از بازار انرژی در ژئوپلیتیک جهانی و بازسازی امپراتوری خود، (Mirfakhraei, 2015) مبنی بر اتحادیه اقتصادی اوراسیا یک جهت‌گیری ژئوپلیتیک در چارچوب رقابت‌های اقتصادی است و برای ایران نیز در منطقه مجموعه‌ای از الزامات ژئواکونومیک را به همراه دارد. (Aidar Maratovich, 2016) مبنی بر اینکه اساس‌های قانونی شکل‌گیری اتحادیه اقتصادی اوراسیا عبارت‌اند از: ایجاد منطقه تجارت آزاد؛ ایجاد اتحادیه گمرک؛ تشکیل یک فضای اقتصادی واحد و تأسیس اتحادیه اقتصادی اوراسیا اشاره دارند.

بدین‌سان، این مسئله بررسی، تحلیل و شناسایی طرح‌های اقتصادی را اجتناب‌ناپذیر خواهد کرد. از این منظر بحث بررسی حضور اقتصادی هند و روسیه در قالب طرح‌های اقتصادی بزرگی ازجمله «اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، «طرح ترانزیت انرژی»، «طرح تاپی»، «کریدور شمال- جنوب» در آسیای مرکزی موضوعی بسیار مهم و حائز اهمیت از این حیث است که این حضور نخست، موقعیت ژئوپلیتیک منطقه را دچار تغییر و تحول نموده و نوعی دسته‌بندی و ائتلاف در منطقه ایجاد کرده‌اند. دوم، این حضور می‌تواند تهدیدات و فرصت‌های زیادی برای منافع ملی ایران در بر داشته باشد. علاوه بر آن پرداختن به این موضوع ضرورت دارد چراکه؛ به دست‌اندرکاران حوزه سیاست‌گذاری و امنیتی ایران، جهت ترسیم محیط مناسب امنیتی منطقه بر اساس روند تحولات جاری و آینده و همچنین ارتباط بین فعالیت‌های اقتصادی روسیه و هند در منطقه و تهدیدات و فرصت‌های منطقه‌ای آن در متن منافع ملی ایران و منافع کشورهای آسیای مرکزی کمک می‌کند. بنابراین با توجه به مطالب فوق، پژوهش حاضر درصدد مطالعه تطبیقی فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی برای ایران بر اساس یک مطالعه کیفی بوده است.

۲. چارچوب نظری پژوهش:**۱-۲. طرح‌های اقتصادی هند:****الف- طرح اقتصادی- انرژی تاپی**

طرح تاپی اولین بار در دهه ۱۹۹۰ میلادی مطرح شد و هدف آن تسهیل صادرات گاز طبیعی از ترکمنستان به کشورهای همسایه‌اش به‌ویژه هند و پاکستان بود. خط لوله‌ای که برای این پروژه طراحی شده است، ۱,۸۰۰ کیلومتر طول دارد و از ترکمنستان به افغانستان، سپس به پاکستان و در نهایت به هند خواهد رسید. این پروژه به‌ویژه برای هند و پاکستان از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا این کشورها در پی یافتن منابع جدید انرژی به‌منظور تأمین نیازهای رو به رشد خود هستند (Janson, 2024: 45)؛ اما با این حال در سال ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۵، پروژه TAPI با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی روبه‌رو است در حوزه‌ی چالش‌ها می‌توان به موانع امنیتی و سیاسی اشاره نمود مبنی بر اینکه در حوزه‌ی امنیتی به دلیل وضعیت جنگی و بی‌ثباتی در افغانستان، اجرا و پیشرفت پروژه با مشکلات زیادی مواجهه شده و در حوزه‌ی سیاسی نیز اختلافات بین پاکستان و هند بر روند اجرای پروژه تأثیر گذاشته است زیرا، این دو کشور همواره درگیر مسائل مرزی و سیاسی هستند، که این موضوع می‌تواند موجب تأخیر در اجرایی شدن خط لوله و تأمین گاز برای کشورهای مقصد شود (Janson, 2024: 50). در خصوص فرصت‌ها نیز پروژه TAPI فرصت‌های زیادی برای توسعه اقتصادی کشورهای منطقه ایجاد می‌کند زیرا، نخست، تأمین منابع انرژی پایدار برای کشورهای در حال توسعه مانند پاکستان و هند را میسر می‌سازد که با کمبود منابع انرژی روبه‌رو هستند. دوم؛ این پروژه می‌تواند به‌عنوان یکی از ارزان‌ترین روش‌های تأمین گاز طبیعی برای این کشورها عمل کند. سوم، انتقال گاز از طریق افغانستان می‌تواند به بازسازی زیرساخت‌ها و ایجاد فرصت‌های شغلی در این کشور کمک کن (Smith, 2023: 122). رابعاً، پروژه TAPI می‌تواند به بهبود روابط اقتصادی و تجاری بین کشورهای آسیای جنوبی کمک کند و در نهایت نیز در صورتی که این پروژه به‌درستی اجرایی شود، می‌تواند منجر به افزایش

نقشه ۱- پروژه تاپیمنبع: <https://line.17qq.com>

همکاری های منطقه ای و ایجاد یک شبکه انرژی مشترک بین کشورهای ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، هند شود (Brown, 2024: 80). این همکاری می تواند به بهبود روابط سیاسی و تجاری در منطقه کمک کرده و موجب افزایش ثبات و امنیت اقتصادی آن شود.

ب- طرح اقتصادی «کریدور بین المللی حمل و نقل شمال - جنوب»

کریدور حمل و نقل شمال-جنوب یک پروژه چندجانبه است که به منظور ایجاد یک شبکه حمل و نقل یکپارچه برای انتقال کالاها از کشورهای شمالی مانند روسیه و هند به کشورهای جنوبی نظیر ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس، طراحی شده است. این طرح شامل استفاده از خطوط ریلی، جاده ای و دریایی است که از ایران به عنوان یک هاب حیاتی برای انتقال کالاها استفاده می کند. مسیر این کریدور از هند آغاز می شود، به ایران وارد شده و سپس به روسیه و کشورهای دیگر در شمال اروپا می رود (Janson, 2024: 43). هدف اصلی از ایجاد این کریدور، کاهش وابستگی به مسیرهای سنتی و طولانی تر مانند کانال سوئز و همچنین کاهش هزینه های حمل و نقل کالا به کشورهای مختلف است. این پروژه می تواند به تسهیل تجارت بین کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای، اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سایر کشورهای منطقه کمک کند (Smith, 2023: 116). بنابراین می توان بیان داشت که این پروژه می تواند تأثیرات مثبت زیادی بر اقتصاد کشورهای عضو داشته باشد نخست، کاهش هزینه های حمل و نقل برای کشورهای عضو را در پی خواهد داشت که می تواند به طور مستقیم به کاهش قیمت کالاها و افزایش تجارت بین کشورهای مختلف منجر شود. همچنین، این کریدور به عنوان یک پل ارتباطی بین آسیا و اروپا می تواند به تقویت روابط اقتصادی و سیاسی بین کشورهای مختلف کمک کند دوم؛ سبب تسهیل تجارت شده و این مسئله به رشد اقتصادی کشورهای عضو کمک کند و به ایجاد فرصت های شغلی در بخش های حمل و نقل و لجستیک

نقشه ۲- طرح کریدور شمال- جنوب

منجر شود (Brown, 2024: 80). سوم؛ برای ایران به‌عنوان یکی از کشورهای محوری این پروژه، می‌تواند به دلیل موقعیت جغرافیایی خود به‌عنوان یک هاب حمل‌ونقل کالا شناخته شود که به ایجاد فرصت‌های اقتصادی و شغلی در بنادر و شبکه حمل‌ونقل کشور منجر می‌شود. این پروژه همچنین می‌تواند منبعی برای سرمایه‌گذاری‌های خارجی و همکاری‌های بین‌المللی در حوزه‌های مختلف مانند زیرساخت‌ها، فناوری و خدمات لجستیکی باشد (Smith, 2023: 120)؛ اما با این حال، این طرح با چالش‌های مختلفی نیز روبرو است. یکی از بزرگ‌ترین موانع، مسائل سیاسی و امنیتی در برخی مناطق مانند افغانستان و ایران است. عدم ثبات سیاسی در این مناطق ممکن است موجب تأخیر یا اختلال در جریان حمل‌ونقل کالا شود. علاوه بر این، مشکلات زیرساختی در برخی از بخش‌های کریدور مانند راه‌آهن و بنادر هنوز وجود دارد که نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتر برای رفع این مشکلات است (Janson, 2024: 50).

۲-۲. طرح‌های اقتصادی روسیه

الف- طرح ترانزیت انرژی

براساس راهبردهای ریاست جمهوری بوریس یلتسین به‌عنوان اولین راهبرد در مورد جهت‌گیری‌های اصلی سیاست انرژی و بازسازی صنعت سوخت و انرژی فدراسیون روسیه در مه ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۱۰، دمتری مدودف^۱ و ولادیمیر پوتین^۲ در ۱۲ مه ۲۰۰۹ تا ۲۰۲۰ در قالب «استراتژی امنیت ملی» ذخایر طبیعی و انرژی‌های فسیلی به‌عنوان ابزاری حیاتی و راهبردی در سیاست خارجی روسیه در نظر گرفته شده است (From Federation to Strategy, 2020). ادعایی با این مضمون که منابع انرژی عاملی مهم در خدمت توسعه اقتصادی و ابزاری استراتژیک برای پیاده‌کردن سیاست‌های داخلی و خارجی روسیه است، مورد تأیید قرار گرفته است از این رو می‌توان بیان داشت که طرح ترانزیت انرژی روسیه شامل شبکه‌های گسترده‌ای از خطوط لوله، مسیرها و پروژه‌های استراتژیک است که تأثیر قابل توجهی بر روابط ژئوپلیتیکی، وابستگی‌های اقتصادی و پیشرفت‌های فنی دارد و در مرکز استراتژی ژئوپلیتیکی این کشور قرار دارد زیرا صادرات انرژی از طریق خطوط لوله تنها ابزار اقتصادی نیست، بلکه وسیله‌ای برای تأثیرگذاری سیاسی نیز به شمار می‌رود (Peyres, 2025, p. 34).

بنابراین تحلیل اسناد در حوزه انرژی در دوره مدودف و پوتین نشان می‌دهد که هدف روسیه در چارچوب آیین سیاست انرژی، بازیابی نقش ابرقدرتی خود در نظام بین‌الملل است. لذا روسیه در این راستا دست به دو اقدام اساسی زد نخست، در دو دوره نخست ریاست جمهوری ولادیمیر پوتین (۲۰۰۰-۲۰۰۸) و با افزایش قیمت بالای انرژی در جهان پوتین تلاش‌های خود را در جهت بازیابی کنترل دولت بر روی شرکت‌های نفت و گاز روسیه به کار برد. از این رو، در سال ۲۰۰۵، دولت روسیه سهامدار اصلی گازپروم^۳ شد در این ارتباط، پوتین در سال ۲۰۰۵ مفهوم جدیدی از «انرژی فرادولتی» را معرفی نمود و از نیت مسکو در رابطه با استفاده از مواضع غالب

1. Dmitry Medvedev
2. Vladimir Putin
3. Gazprom

خود در بازار انرژی و انحصار ذخایر گازی پرده برداشت تا بتواند موضع بین‌المللی خود را در برابر کشورهای اروپایی و جمهوری‌های سابق اتحاد جماهیر شوروی تقویت کند (Omelicheva, 2018: 10). دوم، شاهد تلاش دولت روسیه در جهت کنترل صادرات انرژی از کشورهای اوراسیای مرکزی به بازارهای بین‌المللی در راستای همین استراتژی بازسازی جایگاه ابرقدرتی هستیم. هرچند که این طرح با چالش‌هایی از جمله هزینه‌های بالای ساخت، نگهداری مسیرهای جدید مانند نورد استریم ۲ و ترک استریم و نیاز شدید به سرمایه‌گذاری‌های قابل و همچنین سنجش هزینه‌ها در مقابل منافع ژئوپلیتیکی و حفظ درآمدهای صادرات انرژی است (Peyres, 2025, p. 36). علاوه بر آن نیز این طرح نیازمند مهندسی پیچیده زیرآبی و استفاده از سیستم‌های پیشرفته کنترل و نظارت برای تضمین ایمنی و بهره‌وری است (Mikhailov & Taylor, 2024)، بنابراین در جمع‌بندی از طرح اقتصادی انرژی می‌توان بیان داشت که در سیاست خارجی روسیه در کوتاه‌مدت، احیای نفوذ این کشور بر جمهوری‌های شوروی سابق و کشورهای اروپای شرقی و مرکزی و معکوس کردن روند حرکت آن‌ها در همگرایی بیشتر با ساختارهای غربی و ناتو و در درازمدت تضعیف نفوذ آمریکا در قاره‌ی اروپا است (Karim- ipour & Niakooi, 2017:198). از این‌رو روسیه همواره تلاش دارد تا فارغ از اهداف اقتصادی از انرژی به‌عنوان یک ابزار سیاسی در روابط خود با کشورهای منطقه، غرب و اتحادیه اروپا بهره‌برداری نماید.

نقشه ۳

منبع ۳: <https://www.55online.news>

ب- طرح اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا

یک قرن پیش، و.ا. اولیانیتسکی^۱، محقق روسی حقوق بین‌الملل قبل از انقلاب نوشت: «توسعه و پیچیده‌تر

۱. Oljanitsky

شدن پیاپی جامعه‌ی بشری - خانواده، طایفه، جامعه، دولت - موجب توسعه و پیچیده‌تر شدن نیازها و علایق انسانی شده و با آن نسبت مستقیم دارد. عدم تطابق این اشکال با نیازهای جدید زندگی و منافع و نیازهای پیچیده‌تر شده جدید جامعه و دولت، باعث ظهور فرم اجتماعی تازه‌ای شد که این نیازها را برآورده می‌کند، و این فرم اجتماعی جدید به صورت اتحادیه‌های بین‌المللی ظهور یافت» (Ulyanitsky, 2010: 55). در این ارتباط، ظهور اتحادیه‌های اقتصادی منطقه‌ای با آزادسازی تدریجی فعالیت اقتصادی خارجی در راستای توسعه‌ی کشورهای عضو این اتحادیه‌ها، به نوبه خود به توسعه‌ی تجارت منطقه‌ای و اقدامات لازم جهت سرمایه‌گذاری و تقویت و تحکیم یکپارچه‌سازی فرمانطقه‌ای به شکلی طبیعی و قابل انتظار منجر می‌شود (Sopilko et al, 2019: 616-618). از این رو و بر اساس داده‌های فوق می‌توان بیان داشت که، اتحادیه اوراسیا، در واقع، بر اساس اتحادیه‌ی گمرک و جامعه‌ی اقتصادی اوراسیا (EurAsEC) و به منظور توسعه‌ی بیشتر همکاری، تقویت اقتصاد و افزایش رقابت کشورهای شرکت‌کننده در بازارهای جهانی ایجاد شده است (Dmitrieva, 2017: 1-2).

علاوه بر آن نیز این اتحادیه تسهیل تجارت آزاد، یکپارچه‌سازی اقتصادی و تقویت همکاری بین کشورهای عضو را مدنظر قرار داده (Peyres, ۲۰۲۵, p. ۴۰). و می‌کوشد تا به توسعه زیرساخت‌های لجستیکی از جمله بنادر، شبکه‌های ریلی و جاده‌ای برای پشتیبانی از جریان تجاری درون اتحادیه بپردازد. پروژه‌های مهمی برای اتصال شبکه‌های حمل‌ونقل بین کشورهای عضو در دست اجراست که می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در بهبود کارایی اقتصادی اتحادیه داشته باشد (Mikhailov & Taylor, 2024). لذا فدراسیون روسیه تلاش کرده است تا نفوذ گسترده خود را از طریق اتحاد با هر یک از اعضاء و افزودن گزینه‌های همکاری اقتصادی

نقشه ۴- اتحادیه اوراسیا

و امنیتی توسعه دهد؛ چراکه هدف روسیه از تشکیل این سازمان تداوم نفوذ خود بر کشورهای عضو این اتحادیه و خاصه کشورهای آسیای مرکزی است؛ یعنی جایی که این کشور خود را عامل ثبات و امنیت در داخل و خارج آن می‌داند علاوه بر اهداف ژئوپلیتیک، اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا، پروژه‌ی اقتصادی بلندمدتی محسوب می‌شود که فدراسیون روسیه مهم‌ترین عضو آن است و درصدد ایجاد بازار مشترک کالا، خدمات، سرمایه و نیروی انسانی است (Vinokurov, 2017: 55&58).

۳-۲. نهادگرایی نولیبرال و همکاری منطقه‌ای در آسیای مرکزی:

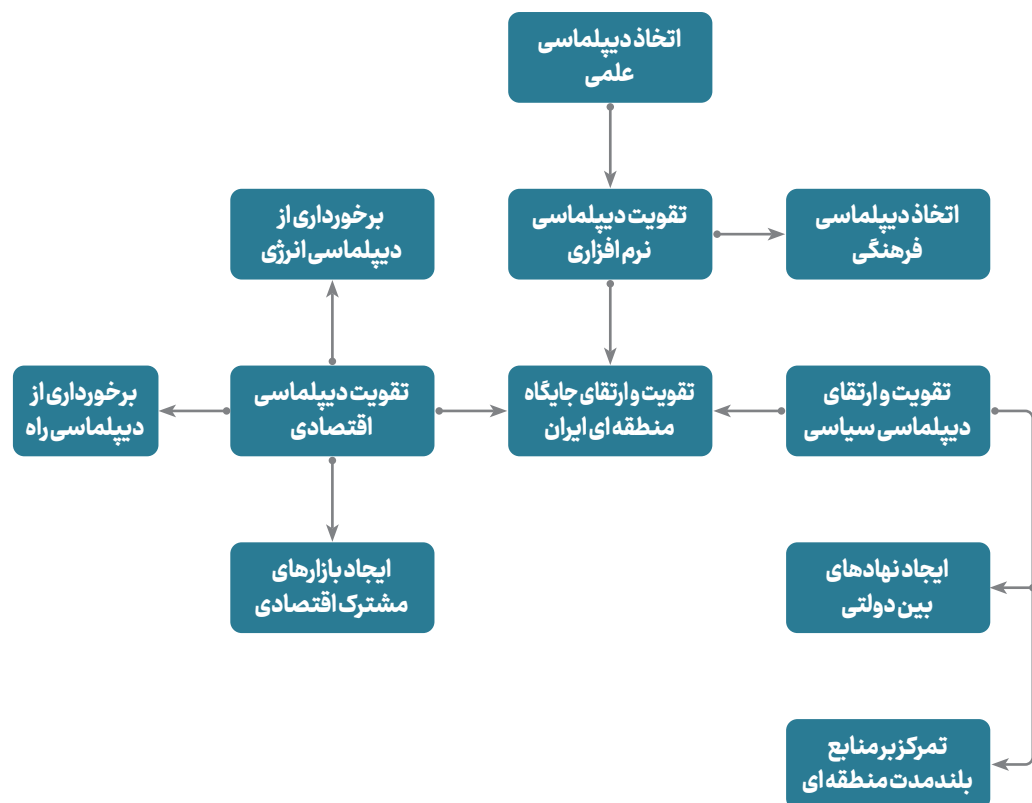
چارچوب نظری این پژوهش بر مبنای رویکرد نهادگرایی نولیبرال شکل گرفته است. این نظریه، برخلاف نواقع‌گرایی که جهان بین‌الملل را بر پایه‌ی رقابت دائمی دولت‌ها در یک ساختار آنارشیک تبیین می‌کند، بر نقش نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای در تسهیل همکاری میان دولت‌ها تأکید دارد از این‌رو آن‌ها استدلال می‌کنند که نهادها هم‌زمان هم به‌عنوان متغیرهای وابسته مفهوم‌پردازی می‌شوند و هم به‌عنوان متغیرهای مستقل، چراکه کنش‌های انسانی متقابلاً و هم‌زمان هم قادرند بر نهادها تأثیر بگذارند و هم از آن‌ها تأثیر بپذیرد (Keohane and Martin, 1995: 44)، باوجود این، نهادها همچنین می‌توانند در قالب متغیرهای میانجی بین نظام آنارشیک بین‌الملل و نتایج همکاری یا تنازع عمل کرده و از این رهگذر تنازعات بالقوه در نتیجه نبود توازن در توزیع قدرت را تلطیف کنند.

بنابراین، بسته به بستر و زمینه‌ای که نهادها در بطن آن‌ها دست به عمل می‌زنند، می‌توان آن‌ها را هم به‌عنوان متغیر وابسته و هم متغیر مستقل و هم متغیر میانجی مفهوم‌پردازی کرد بنابراین متناسب با این سه کارکردی که نهادها دارند می‌توان بیان داشت که از منظر نهادگرایان نولیبرال، دولت‌ها بازیگرانی عقلانی، نفع‌محور و محاسبه‌گرند، اما آنچه برای آن‌ها اهمیت دارد نه صرفاً پیروزی نسبی بر رقبای، بلکه دستیابی به منافع مطلق در حوزه‌هایی چون تجارت، امنیت انرژی، فناوری و فرهنگ است (Daneshnia, 2011; Keo-hane, 1984). از این‌رو در بستر این نظریه، همکاری دولت‌ها زمانی شکل می‌گیرد که: نخست، امکان کاهش هزینه‌های تعامل از طریق نهادهای پایدار فراهم شود؛ دوم، قواعد مشترک، اعتمادسازی، شفافیت و تکرار تعامل‌ها زمینه‌ساز منافع پایدار گردد؛ و سوم، دغدغه رقابت با دیگران (منافع نسبی) جای خود را به تمرکز بر دستاوردهای مستقل (منافع مطلق) بدهد درست بر مبنای این سه اصل است که می‌توان تحلیل نمود که بایستی از منافع فردی گذر کرد و در قالب اتحادیه‌ها و سازمان‌های همکاری متشکل از کشورهای مختلف پیگیر منافع اقتصادی جمعی خود بود چراکه رفتارهای اقتصادی و عملکرد اقتصادها به‌شدت متأثر از محیط نهادی آن‌ها است و این محیط نهادی منجر به دو اتفاق مهم می‌شوند نخست، نهادها در راستای عملکرد و تحقق اهداف جمعی قابل تعریف بوده و نقشی اساسی در ایجاد، استمرار، ظهور و تکامل تدریجی پروژه‌های مبتنی بر انسجام منطقه‌ای و رژیم‌های حقوقی، همکاری ایفا می‌کنند.

دوم؛ طراحی و اجرایی نمودن طرح‌های اقتصادی را می‌توان در چارچوب وابستگی دوجانبه نامتقارن تحلیل نمود چراکه از یک سو دولت‌های ضعیف‌تر که در یک فضای نهادی به یک کشور قدرتمند خارجی وابستگی دارند در فقدان شرکای اقتصادی جایگزین و مکمل، عمدتاً سراغ گزینه گسستن از آن قدرت نخواهند رفت

بلکه به‌نوعی پذیرای رژیم‌های حقوقی آن کشور می‌شوند و از این طریق همکاری در بخش اقتصادی به سایر بخش‌ها نیز سرایت پیدا می‌کند (Ikenberry & Lim, 2017: 11; Keohane, 1984). بنابراین در جمع‌بندی از بحث می‌توان بیان داشت که در نظریه نهادگرایی نئولیبرال آسیای مرکزی به علت برخورداری از منابع عظیم انرژی، موقعیت ژئواکونومیک ویژه، و نقشی کلیدی‌ای که در اتصال شرق و غرب دارد، به یکی از مهم‌ترین عرصه‌های رقابت و درعین‌حال همکاری قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مانند هند و روسیه شده و اوج آن در قالب طرح‌های اقتصادی نمود پیدا کرده است که توأم با تهدیدات و فرصت‌های فراوانی برای ایران است. از این‌رو جهت تعدیل تهدیدات و تبدیل آن‌ها به فرصت و همچنین بهره‌برداری مناسب از فرصت‌ها نهادگرایی نئولیبرال به ایران پیشنهاد می‌دهد که به‌جای ورود به رقابت مستقیم، از طریق ایجاد نهادهای همکاری فرهنگی، علمی و اقتصادی، نفوذ نرم و منافع بلندمدت خود را پیگیری کند زیرا دیپلماسی فرهنگی و علمی، در چارچوب نظریه نهادگرایی، نه تنها ابزاری کم‌هزینه برای تعامل با کشورهایی با ساختارهای متفاوت سیاسی است، بلکه موجب افزایش اعتماد متقابل، تعمیق روابط پایدار و افزایش مشروعیت منطقه‌ای نیز می‌شود. بنابراین، بر مبنای نهادگرایی نئولیبرال، راهبرد پیشنهادی برای ایران در آسیای مرکزی باید بر پایه‌ی ایجاد شبکه‌های همکاری نهادینه‌شده فرهنگی و علمی، تقویت روابط چندجانبه، و تمرکز بر منافع بلندمدت مطلق سامان یابد.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

۳. روش‌شناسی

تحقیق حاضر از حیث ماهیت داده در زمره طرح کیفی و از نوع تحلیل مضمون قلمداد می‌گردد. در تعریف مضمون می‌توان چنین گفت: مضمون مبین اطلاعات مهمی درباره داده‌ها و سؤالات تحقیق است و تا حدی، معنی و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد. از این منظر، تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، واحدی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های متنوع و پراکنده را به داده‌های فنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006). تحلیل مضمون به روش‌های مختلف صورت می‌گیرد که در این تحقیق از ماتریس مضمون برای شناسایی و مقایسه مضامین فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی برای ایران استفاده شده است.

بنابراین با استفاده از روش تحلیل مضمون و از نوع ماتریس مضمون به واسطه انجام مشاهده غیرمستقیم (واکاوی متون)، داده‌های تحقیق به صورت روش نمونه‌گیری هدفمند از روی اسناد و مدارک موجود (سنتی و مجازی شامل: کتب، سایت‌ها، مقالات و پژوهش‌ها) گردآوری شده‌اند. آنگاه به واسطه کدگذاری موضوعی، داده‌های تحقیق کدگذاری و مضامین پایه‌ای، سازمان‌یافته و فراگیر فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی شناسایی و در نهایت برحسب فرصت‌ها و تهدیدها و نیز وجوه اشتراک و افتراق با یکدیگر مورد مقایسه، و تحلیل قرار گرفته‌اند. در روش اعتبارسنجی به روش ممیزی از کارشناسان و خبرگان ذی‌ربط و اعمال نظر آن‌ها در رابطه با یافته‌های کیفی پژوهش و تشکیل گروه کانونی متشکل از ۶ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان (حوزه‌های مطالعات منطقه‌ای و روابط بین‌الملل) به ارزیابی و کنترل یافته‌ها کیفی تحقیق مبادرت شده است.

۴. یافته‌های تحقیق

به‌طور کلی کشور هند در آسیای مرکزی دو طرح اقتصادی را دنبال می‌کند: اولی طرح اقتصادی «کریدور شمال- جنوب» و دیگری «تاپی» است. علاوه بر آن کشور روسیه در آسیای مرکزی نیز دو طرح اقتصادی را تحت عنوان «ترانزیت انرژی» و «اتحادیه اقتصادی اوراسیا» دنبال می‌کند. بنابراین جهت تحلیل، ابتدا به تحلیل مضمون تهدیدات و فرصت‌های هر یک از این دو طرح اقتصادی هند و دو طرح اقتصادی روسیه در آسیای مرکزی برای ایران به‌طور جداگانه پرداخته شده است. سپس در ذیل جدول ۴ به مقایسه فرصت‌ها و تهدیدات این طرح‌ها و بیان وجوه اشتراک و افتراق آنان مبادرت شده است.

۵. طرح‌های اقتصادی هند

۵-۱. طرح «کریدور شمال- جنوب» و طرح «خط لوله تاپی» هند

جدول ۱. تهدیدات و فرصت‌های طرح کریدور شمال- جنوب هند در آسیای مرکزی برای ایران^۱

گزاره‌های خبری	کدگذاری باز	کدگذاری سازمان یافته	کدگذاری گزینشی
	کشف مضامین پایه‌ای	کشف مضامین سازمان یافته	کشف مضامین فراگیر
تبدیل هند به یک قدرت بزرگ و حاکم شدن فضای چندقطبی و حضور فعال اقتصادی هند در آسیای مرکزی می‌تواند بر منافع ملی ایران تأثیر مثبتی داشته باشد.	حاکم شدن فضای چندقطبی و حضور فعال اقتصادی هند در آسیای مرکزی		
هند در مسیر تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ است و می‌تواند مانند چین با برخورداری از مؤلفه‌هایی چون جمعیت بالاتر از سازمان همکاری شانگهای و رژیم‌های منطقه‌ای مانند سارک، ارتباط با آسه آن و عضویت در بریکس، جهانی چندقطبی ایجاد نماید.	ظرفیت و قابلیت هند به منظور ایجاد یک جهانی چندقطبی		
دو کشور ایران و روسیه همواره مخالف نظام تک‌قطبی بوده و تلاش دارند تا با هژمونی آمریکا در منطقه مخالفت نمایند.	مخالفت ایران و روسیه با هژمونی آمریکا در منطقه و به وجود آمدن نظام تک‌قطبی	نزدیکی هند به روسیه با هدف ایجاد جهان چندقطبی و تأثیر مثبت آن برای ایران	به وجود آمدن جهان چندقطبی در منطقه در مقابل رویکرد تک‌قطبی (فرصت)
هند اساساً به دنبال دستیابی به نظام عادلانه بین‌المللی و جهانی با چندقطب واقعی است که هند یکی از قطب‌های آن باشد.	تمایل هند به ایجاد یک نظام چندقطبی عادلانه		
اجرای طرح‌های اقتصادی هند در منطقه و بخصوص در قالب کریدور شمال- جنوب می‌تواند هند را از مدار آمریکا خارج نموده و به سمت ایران و روسیه نزدیک‌تر کند.	نزدیک شدن هند به روسیه و ایران در قالب اجرای طرح‌های اقتصادی		
اجرای طرح‌های اقتصادی هند و نزدیکی به ایران و روسیه می‌تواند سیستم چندقطبی را در مقابل تک‌قطبی تقویت نماید	تقویت شدن سیستم چندقطبی در مقابل تک‌قطبی		

۱. تمامی جداول این مقاله از نگارنده است و از جای اقتباس نشده‌اند.

هندی ها به خوبی آگاه هستند که پاکستان در آینده همچنان به آشتی ناپذیری با هند ادامه خواهد داد؛ بنابراین با نزدیکی به قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای تلاش خواهد کرد تا به نوعی این کشور را کنترل کند.	کنترل پاکسان از سوی هند به واسطه نزدیکی با قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای		
وجود اختلافات جدی مرزی و رقابت های راهبردی میان دو کشور برای تسلط بر منطقه-ی شبه قاره	اختلافات مرزی و رقابت های راهبردی دو کشور هند و پاکستان		
وجود اختلافات مربوط به منابع آبی که از هند سرچشمه گرفته و وارد پاکستان می شود.	اختلافات بر سر منابع آبی میان دو کشور هند و پاکستان	اختلاف هند با پاکستان	به وجود آمدن جهان چندقطبی در منطقه در مقابل رویکرد تک قطبی (فرصت)
تداوم حس بدبینی همراه با سوءظن شدید هند و پاکستان نسبت به اقدامات یکدیگر در منطقه ی شبه قاره	حس بدبینی و سوءظن هند و پاکستان نسبت به اقدامات یکدیگر	و تأثیر آن بر افزایش همکاری با ایران	
تلقی هند از پاکستان به عنوان یک تهدید جدی باعث خواهد شد این کشور وارد ائتلاف با قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای شود.	ائتلاف هند با قدرتهای منطقه ای و فرامنطقه ای به خاطر تهدید پاکستان		
ایران با برخورداری از یک موقعیت ژئوپلیتیک و داشتن مرز مشترک با پاکستان تبدیل به یک فرصت تاریخی برای هند شده است تا با نزدیکی به ایران سعی در کنترل پاکستان داشته باشد.	استفاده از موقعیت ژئوپلیتیک ایران از سوی هند برای کنترل پاکستان		
افزایش نقش ایران در تجارت میان دو طرف به عنوان مسیر ترانزیتی مناسب و کم هزینه	به صرفه بودن مسیر ترانزیتی ایران در تجارت میان هند و آسیای مرکزی	جذب بار ترانزیت بین هند و آسیای مرکزی از سوی ایران	تقویت و افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و تجاری ایران (فرصت)
اجرای طرح های اقتصادی هند در آسیای مرکزی سبب می شود تا شاخه شرقی کریدور شمال-جنوب بارهای ترانزیتی بین هند، افغانستان و آسیای مرکزی را جذب کند.	فعال شدن شاخه شرقی کریدور شمال-جنوب ایران به واسطه اجرای طرح های اقتصادی هند		
در میان مسیرهای دسترسی هند به آسیای مرکزی ایران یکی از بهترین و مطمئن ترین راه های دسترسی هند از نظر ژئوپلیتیکی به آسیای مرکزی است.	نقش ژئوپلیتیکی ایران در دسترسی هند به آسیای مرکزی	افزایش اهمیت موقعیت ژئوپلیتیکی ایران	

ایران از یک طرف مرز مستقیم زمینی (مرز مشترک با ترکمنستان) و از طرف دیگر مرز دریایی (قزاقستان و ترکمنستان در دریای خزر) با آسیای مرکزی دارد.	متصل بودن ایران به آسیای مرکزی از طریق مرز زمینی و دریایی	افزایش اهمیت موقعیت ژئوپلیتیکی ایران	تقویت و افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و تجاری ایران (فرصت)
ایران رقابت ژئوپلیتیک آشکاری با هند چه در سطح منطقه و چه در سطح جهانی ندارد.	نبود رقابت ژئوپلیتیکی بین ایران و هند در سطوح مختلف		
هند برای حضور در آسیای مرکزی مجبور به عبور از مسیر ایران است.	حضور هند در آسیای مرکزی از مسیر ایران		
ایران و هند اختلافات مرزی باهم ندارند که باعث شود ایران همچون پاکستان و چین مانع از حضور هند در آسیای مرکزی شود.	نبود اختلافات مرزی بین ایران و هند		
همنوعی منافع میان دو کشور باعث خواهد شد حضور هند در آسیای مرکزی در تضاد با منافع ملی ایران قرار نگیرد.	همسو بودن منافع ملی ایران و هند در آسیای مرکزی		
ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی اش می‌تواند ارزان‌ترین و بهترین و سریع‌ترین گزینه برای تأمین انرژی هند باشد.	نقش ژئوپلیتیکی ایران در تأمین انرژی هند	افزایش اهمیت تجاری ایران	
حجم تجارت میان هند و کشورهای منطقه آسیای مرکزی نامیدکننده است؛ از عوامل حجم پایین تجارت میان دو طرف نبود مسیرهای ترانزیتی مناسب در منطقه است.	پایین بودن حجم تجارت هند با کشورهای آسیای مرکزی به واسطه نبود مسیر ترانزیتی مناسب		
مباحثی در خصوص توافقنامه‌ی تجارت آزاد میان هند و اتحادیه اقتصادی اوراسیا مطرح شد؛ این توافقنامه از امکان تأثیرگذاری مثبت بر بهره‌وری کریدور بین‌المللی شمال-جنوب و در نتیجه افزایش نقش ایران در تجارت میان دو طرف به عنوان مسیر ترانزیتی مناسب و کم‌هزینه، می‌شود.	مطرح شدن کریدور بین‌المللی شمال-جنوب از طریق ایران در تجارت هند با اتحادیه اقتصادی اوراسیا		
هند در حال حاضر بخش‌هایی را شناسایی کرده است که می‌توانند از گسترش تجارت از طریق کریدور بین‌المللی شمال-جنوب بهره‌مند شوند.	گسترش تجارت هند با آسیای مرکزی از طریق کریدور بین‌المللی شمال-جنوب		
بنادر ایران از انزلی تا چابهار می‌توانند با داشتن موقعیت لجستیکی مناسب و پتانسیل بالا تبدیل به دریچه ورودی-خروجی کریدور شمال-جنوب شود.	ظرفیت و پتانسیل بالای بنادر ایران جهت ورودی و خروجی کریدور شمال-جنوب		

با افزایش توان ملی هند انتظار می‌رود که این کشور در مناطق پیرامونی ایران از جمله در آسیای مرکزی حضور و نفوذ جدی داشته باشد.	حضور و نفوذ جدی هند در آسیای مرکزی		
عملیاتی شدن طرح خط لوله تاپی با هدف انتقال گاز ترکمنستان از طریق ترکمنستان و افغانستان به هند در تناقض با منافع راهبردی ایران به‌ویژه خط لوله‌ی صلح خواهد بود که قصد دارد منابع گازی ایران را از طریق پاکستان به هندوستان انتقال دهد.	عملیاتی شدن طرح خط لوله تاپی مغایر با منافع راهبردی ایران	افزایش حضور سیاسی و اقتصادی هند در مناطق پیرامونی ایران یعنی آسیای مرکزی	
نزدیکی هند به آمریکا و اسرائیل ممکن است باعث شود تا هند به سمت و سویی حرکت کند که از یک همکار به رقیبی برای منافع ملی اقتصادی و سیاسی ایران تبدیل شود و با همراهی دیگر کشورها تلاش کند محدودیت‌های اقتصادی را بر ایران تحمیل کند.	اعمال محدودیت‌های اقتصادی بر ایران به‌واسطه نزدیکی هند به آمریکا و اسرائیل		افزایش حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در منطقه آسیای مرکزی (تهدید)
رابطه‌ی دوجانبه‌ی هند و آمریکا در دوره‌ی بعد از جنگ سرد به سمت یک همکاری راهبردی سوق پیدا کرده است لذا هند در حال تبدیل شدن به یک شریک راهبردی برای آمریکا در عرصه‌ی بین‌المللی است؛ شراکتی که منافع ملی هند نیز آن را می‌طلبد.	همکاری راهبردی هند و آمریکا بعد جنگ سرد		
آنچه باعث بهبود در روابط دوجانبه شده منافع مشترک دو کشور در جلوگیری از به وجود آمدن آسیای تک‌قطبی به رهبری چین، گسترش سلاح‌های هسته‌ای و افراطی-گری به‌خصوص از نوع اسلامی با حمایت پاکستان است.	همکاری راهبردی هند و آمریکا در مقابله با به وجود آمدن آسیای تک‌قطبی و افراطی‌گری اسلامی	کمک به پیشبرد سیاست‌های آمریکا در منطقه آسیای مرکزی	
هند از طریق نزدیکی به آمریکا می‌تواند به نحو بهتری منافع ملی خود در افغانستان و پاکستان را تأمین کند.	تأمین شدن منافع ملی هند در افغانستان و پاکستان به‌واسطه تعامل با آمریکا		

افزایش حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در منطقه آسیای مرکزی (تهدید)	کمک به پیشبرد سیاست‌های آمریکا در منطقه آسیای مرکزی	حمایت آمریکا از هند خاصه در طرح‌های خط لوله تاپی و طرح جاده ابریشم قدیم	آمریکا در عرصه‌ی منطقه آسیای مرکزی از هند حمایت می‌کند و در راستای تأمین انرژی این کشور تلاش نموده است. به‌عنوان نمونه حمایت آمریکا از خط لوله تاپی و یا حمایت این کشور از طرح جاده ابریشم قدیم که در رقابت با منافع چین است، می‌تواند مصادیقی از همکاری هند و آمریکا قلمداد شود.
	استفاده هند و آمریکا از یکدیگر برای نفوذ در آسیای مرکزی	ممکن است که آمریکا از هند به‌عنوان وسیله‌ای برای پوشش خود در آسیای مرکزی و یا برعکس هند از توان ایالات متحده برای نفوذ در این منطقه استفاده کند.	
	تهدید زابودن تعامل هند با آمریکا و اسرائیل در منطقه آسیای مرکزی	همکاری اقتصادی و انرژی - ترانزیتی هند با آمریکا و اسرائیل در منطقه آسیای مرکزی همواره از سوی ایران تهدید تلقی می‌شود حتی اگر هند هیچ تهدیدی مستقیماً متوجه ایران نکند.	

همان‌گونه که جدول ۱ نیز نشان می‌دهد: فرصت‌های طرح کریدور شمال - جنوب هند در آسیای مرکزی برای ایران، به وجود آمدن جهان چندقطبی در منطقه در مقابل رویکرد تک‌قطبی خواهد بود. چراکه از یک‌سو، نزدیکی هند به روسیه با هدف ایجاد جهان چندقطبی تأثیر مثبت منطقه‌ای برای ایران به دنبال دارد. از سوی دیگر؛ ضمن اینکه اختلاف هند با پاکستان موجب افزایش همکاری با ایران می‌شود؛ موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به واسطه جذب بار ترانزیت بین هند و آسیای مرکزی موجب افزایش اهمیت تجاری ایران خواهد شد. علاوه بر آن، تهدیدهای طرح کریدور شمال - جنوب هند در آسیای مرکزی برای ایران، افزایش حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای است؛ چراکه از یک‌طرف موجب افزایش حضور سیاسی و اقتصادی هند در مناطق پیرامونی ایران یعنی آسیای مرکزی می‌گردد؛ از سوی دیگر، به دلیل تعاملات راهبردی هند با آمریکا به پیشبرد سیاست‌های آمریکا در منطقه آسیای مرکزی کمک خواهد نمود.

۲-۵. طرح ترانزیتی- اقتصادی تاپی

جدول ۲. تهدیدات و فرصت های طرح ترانزیتی- اقتصادی تاپی در آسیای مرکزی برای ایران

گزاره های خبری	کدگذاری باز	کدگذاری سازمان یافته	کدگذاری گزینشی
	کشف مضامین پایه ای	کشف مضامین سازمان یافته	کشف مضامین فراگیر
با رشد اقتصادی افغانستان جلوی مهاجرت بی رویه افغانی ها به ایران گرفته می شود.	جلوگیری از مهاجرت افغان ها به ایران با رشد اقتصادی افغانستان	افزایش رشد اقتصادی و امنیت در افغانستان	
همچنین ثبات اقتصادی افغانستان امنیت را در مرزهای شرقی ایران برقرار خواهد شد.	حاکم شدن امنیت در مرزهای شرقی ایران با ثبات اقتصادی افغانستان	افغانستان و مرزهای شرقی ایران	
نگاهی به بازیگران اصلی پروژه تاپی نشان می دهد که در کنار آمریکا، هند دومین قدرت بزرگ منطقه ای و شریک ایران در پروژه های چابهار و کریدور شمال جنوب در این پروژه قرار دارد	قرار داشتن هند به عنوان شریک استراتژیک و قدرت منطقه ای در این پروژه		
در صورتی که مذاکرات جاری پیش روی ایران و دولت بایدن به نتیجه برسد و تحریم ها لغو شود و ایران بتواند رابطه بهتری با آمریکا برقرار نماید این پروژه می تواند برای ایران سودآور باشد	سودآور بودن پروژه تاپی برای ایران در سایه لغو تحریم های اقتصادی		ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه به واسطه احداث طرح تاپی (فرصت)
ایران می تواند با اتصال خط لوله صلح به خط لوله تاپی گاز خود را به پاکستان و در درجه مهم تر به هند صادر کند.	صادر نمودن گاز ایران به هند از طریق خط لوله تاپی	ایجاد موازنه میان قدرت ها و خلق فرصت برای ایران	
با توجه به طرح های بزرگ سازمان اقتصادی اوراسیا و ایده کمربند راه روسیه و چین در منطقه آسیای مرکزی. ایران شانس چندانی برای رقابت با این دو در منطقه آسیای مرکزی ندارد؛ اما استفاده از کارت های یا پروژه های آمریکا و هند و در مقابله با چین و روسیه ایران را در یک حالت موازنه بین این سه یا چهار قدرت قرار داده و می تواند در سایه هنر بازیگری و استفاده از تعادل قدرت بین آن ها منافع خود را پیش ببرد.	تأمین منافع ایران در کنار احداث خط لوله تاپی		

احتمال مشارکت دادن ایران در این پروژه به دلیل محدودیت گاز ترکمنستان	چون گاز ترکمنستان به تنهایی تأمین‌کننده خط لوله تاپی نیست لذا بحث تأمین گاز از سوی ایران می‌تواند مطرح باشد.		
ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه به واسطه احداث طرح تاپی (فرصت)	تلاش ایران در جهت اتصال خط لوله صلح به تاپی و تأمین گاز این پروژه	با توجه به رابطه خوب ایران و هند و همکاری‌های این دو مؤسس کریدور شمال - جنوب، و نیاز هند برای اتصال به اوراسیا، ایران می‌تواند منافع پروژه تاپی را به کریدور شمال جنوب گره زده و با توجه به نیاز ژئوپلیتیکی هند به ایران، گاز خود را به این کشور از طریق تاپی صادر کند	از آنجاکه آمریکا نیز از پروژه حمایت می‌کند در نتیجه پاکستان دیگر بهانه‌هایی را که در گذشته در قبال خط لوله صلح مطرح کرده بود این بار تحت فشار آمریکا نخواهد توانست مخالفت کند
تبدیل شدن ایران به بازیگری مؤثر در پروژه تاپی	عدم مخالفت پاکستان به عملیاتی شدن این خط لوله به دلیل حمایت آمریکا از این پروژه	هند نیز دغدغه عدم همکاری پاکستان و قطع خط لوله گاز را در مواقع بحرانی برای گرفتن امتیاز از هند نخواهد داشت و این مسئله می‌تواند ایران را به بازیگری مؤثر در پروژه‌ای ارتباطات منطقه‌ای تبدیل کند	از آنجاکه آمریکا نیز از پروژه حمایت می‌کند در نتیجه پاکستان دیگر بهانه‌هایی را که در گذشته در قبال خط لوله صلح مطرح کرده بود این بار تحت فشار آمریکا نخواهد توانست مخالفت کند
تضعیف شدن نفوذ اقتصادی - ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی (تهدید)	افزایش کنترل ایران از سوی آمریکا در طرح تاپی	حضور دائمی آمریکا به واسطه پروژه اقتصادی خط لوله تاپی در افغانستان	به واسطه پروژه اقتصادی خط لوله تاپی، ژئوپلیتیک منطقه به نفع آمریکا رقم خواهد خورد و راه برای احداث پایگاه‌های دائمی آمریکا در افغانستان و حضور آن‌ها در کنار مرزهای ایران هموار می‌شود
	آسیب وارد شدن به اقتصاد و نفوذ سیاسی ایران با حضور آمریکا در منطقه	حمایت آمریکا از طرح تاپی در راستای تضعیف اهمیت ایران در منطقه	آمریکا با حذف ایران از بازار پررونق و فزاینده انرژی منطقه، به اقتصاد و نفوذ سیاسی ایران در منطقه، آسیب‌های غیرقابل جبرانی وارد خواهد ساخت.
	حمایت آمریکا از طرح تاپی در راستای تضعیف اهمیت ایران در منطقه	کوتاه کردن چین از بازار انرژی آسیای - مرکزی و تضعیف ایران با حمایت آمریکا از طرح تاپی	تضعیف ایران و کاستن از اهمیت ایران در منطقه یکی از مهم‌ترین اهداف آمریکا در چهارچوب حمایت از پروژه تاپی است
			آمریکایی‌ها با اجرای پروژه اقتصادی خط لوله تاپی، دست‌چین را از منابع انرژی آسیای مرکزی کوتاه کرده و هم‌زمان قادر به تضعیف نفوذ روسیه در این منطقه می‌شوند

دولت آمریکا از دوره کلینتون محروم کردن ایران از منافع و مزایای ژئوپلیتیک در حوزه دریای خزر را در دستور کار قرار داده بود؛ برای مثال طرح‌های انرژی چون ترانس خزر و نوباکو در راستای مسیر شرقی - غربی، حذف ایران و روسیه در دوران کلینتون صورت گرفت	محروم کردن ایران از منافع و مزایای ژئوپلیتیک در حوزه دریای خزر از سوی آمریکا		
از نظر آمریکا طرح خط لوله صلح باعث محوریت یافتن نقش و جایگاه جمهوری اسلامی ایران در منطقه و افزایش درآمد اقتصادی و باعث توسعه مناسبات سیاسی، امنیتی و اقتصادی ایران با هند، پاکستان و تغییر تراز تجاری به سود ایران می‌شود	تهدید زابودن خط لوله صلح ایران برای آمریکا		
آمریکا طرح خط لوله صلح را عامل تقویت نفوذ و جایگاه ایران در خلیج فارس و همچنین به وجود آمدن مزیت خاص رقابتی برای ایران در منطقه می‌داند؛ چون کشورهای عربی فاقد مرز زمینی با پاکستان هستند	مزیت رقابتی تلقی شدن خط لوله صلح ایران در منطقه از سوی آمریکا	عدم راه اندازی خط لوله صلح	تضعیف شدن نفوذ اقتصادی - ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی (تهدید)
سیاست گرایش به سوی هند توسط آمریکا که در دوران ریاست جمهوری بوش با امضای موافقت نامه اتمی هند و آمریکا در سپتامبر ۲۰۰۸ به اوج خود رسید از دیگر عواملی بود که باعث عدم پیوستن هند طرح خط لوله صلح شد	عدم پیوستن هند به طرح خط لوله صلح به خاطر امضای موافقت نامه اتمی با آمریکا		
دولت هند همواره تحت فشارهای آمریکا مایل نبوده به خاطر طرح خط لوله صلح خلیج در روابط خود با این کشور ایجاد شود	عدم تمایل هند به از دست دادن تعامل با آمریکا به خاطر خط لوله صلح		
آمریکایی‌ها تلاش دارند تا مسیرهای دیگری نظیر ترکمنستان و افغانستان را به هندی‌ها به جای طرح خط لوله صلح پیشنهاد نمایند و از این رو، مانع از سرمایه گذاری های هند در بخش های مختلف اقتصادی ایران به ویژه کشتیرانی و بندرگاهی شوند	ممانعت آمریکایی ها از تعاملات و همکاری های اقتصادی هند با ایران		

تهدید را بودن طرح تاپی توسط هند برای منافع ملی ایران است چراکه خط لوله مزبور به عنوان یک جایگزین در مقابل خط لوله صلح مطرح است و با وجود موقعیت مناسب استراتژیک و ژئواکونومیک ایران در جهت کنار زدن ایران از معادلات سیاسی منطقه‌ای و بین‌المللی ایفای نقش می‌کند	تهدید را بودن طرح تاپی هند برای منافع ملی ایران	عدم راه‌اندازی خط لوله صلح	
با توجه به اشتراک‌های تمدنی منطقه آسیای-مرکزی، شبه‌قاره هند و ایران ذیل تاریخ و فرهنگ شکوهمند ایران باستان هند از ظرفیت و پتانسیل فرهنگی بالای در منطقه برخوردار است	ظرفیت بالای فرهنگی هند به دلیل اشتراکات فرهنگی در منطقه آسیای-مرکزی		تضعیف شدن نفوذ اقتصادی-ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی (تهدید)
هند بسیار تلاش دارد تا با بهره‌گیری از اشتراکات تاریخی و فرهنگی خود با کشورهای منطقه طرح‌های اقتصادی خود را عملی کند	تلاش هند در راستای اجرای طرح‌های اقتصادی در منطقه به واسطه اشتراکات فرهنگی	کاهش نفوذ فرهنگی ایران در منطقه	
حضور و اجرای طرح‌های اقتصادی از سوی هند می‌تواند قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه را تضعیف نماید. بخصوص اینکه امروز اتخاذ دیپلماسی فرهنگی نیازمند پشتوانه قوی اقتصادی است و هند از این ظرفیت در مقایسه با ایران برخوردار است.	تضعیف شدن قدرت فرهنگی ایران به واسطه حضور و اجرای طرح‌های اقتصادی هند در منطقه		

منبع: نگارنده

همان‌گونه که جدول ۲ نیز نشان می‌دهد: فرصت‌های طرح ترانزیتی- اقتصادی تاپی هند در آسیای مرکزی برای ایران، ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه به واسطه احداث طرح تاپی است؛ چراکه از یک سو افزایش رشد اقتصادی و امنیت در افغانستان و مرزهای شرقی ایران را به دنبال دارد و از سوی دیگر باعث ایجاد موازنه میان قدرت‌ها و خلق فرصت برای ایران می‌شود و لذا ایران در جهت اتصال خط لوله صلح به تاپی و تأمین گاز این پروژه می‌تواند تلاش و نقش‌آفرینی کند.

علاوه بر آن، تهدیدهای طرح ترانزیتی- اقتصادی تاپی هند در آسیای مرکزی برای ایران، تضعیف نفوذ اقتصادی- ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی است؛ چراکه افزایش کنترل ایران از سوی آمریکا در طرح تاپی از عملیاتی شدن خط لوله‌ی صلح ممانعت خواهد نمود. در نتیجه از نفوذ اقتصادی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی کاسته خواهد شد.

۶. طرح های اقتصادی روسیه در آسیای مرکزی و فرصت ها و تهدیدات آن برای ایران

در جهت تحلیل طرح های اقتصادی روسیه، به تحلیل مضمون تهدیدات و فرصت های هر یک از این دو طرح در آسیای مرکزی برای ایران به طور جداگانه پرداخته شده است.

۱-۶. طرح های ترانزیت انرژی

جدول ۳. تهدیدات و فرصت های طرح های ترانزیت انرژی روسیه در آسیای مرکزی برای ایران

گزاره های خبری	کدگذاری باز	کدگذاری سازمان یافته	کدگذاری گزینشی
	کشف مقولات پایه ای	کشف مقولات سازمان یافته	کشف مقولات فراگیر
شکل گیری خط لوله «باکو- تفلیس- جیحان» تهدیدات و پیامدهای فراوانی برای ایران در پی دارد بخصوص اینکه ترکیه رقیب جدی منطقه ای ایران محسوب می شود و این خط لوله سبب می شود تا نقش ترکیه در تحولات منطقه ای افزایش یابد	تهدید زا بودن خط لوله انتقال انرژی «باکو- تفلیس- جیحان» برای ایران از سوی ترکیه	استفاده ایران از مخالفت روسیه با حضور ترکیه در منطقه و ترانزیت انرژی	
طرح ترانزیت انرژی روسیه از این منظر می تواند برای ایران فرصت محسوب شود که تعادلی در مقابل ترکیه ایجاد کند و ایران بتواند از تنش موجود میان روسیه و ترکیه به نفع خود استفاده کند.	ایجاد تعادل در مقابل ترکیه به واسطه تنش موجود میان روسیه و ترکیه		استفاده ایران از ظرفیت روسیه برای مقابله با تهدیدات منطقه ای و فرامنطقه ای در موضوع انرژی (فرصت)
فارغ از توجه به طرح ترانزیتی شمال- جنوب از مسیر ایران، این کشور بشدت مورد تحریم غرب بوده و نمی تواند محصولات انرژی خود را به فروش برساند و دچار مشکلات اقتصادی زیادی در این زمینه شده است	عدم فروش محصولات انرژی از سوی ایران به دلیل شرایط تحریمی	ایجاد فرصت در جهت فروش نفت و گاز ایران از طریق روسیه	
با توجه به اینکه بخش اعظم درآمد ایران از فروش نفت و محصولات آن است؛ لذا ایران با توجه به روابط خود با روسیه می تواند از این پتانسیل در انتقال و فروش محصولات خود به بازارهای جهانی استفاده کند.	فروش و انتقال محصولات انرژی ایران از طریق روسیه		

تبدیل شدن روسیه به یک قطب انرژی و فعال شدن مسیر ترانزیتی این کشور از این منظر برای ایران فرصت تلقی می‌شود.	تبدیل شدن روسیه به یک قطب انرژی و فعال شدن مسیر ترانزیتی	ایجاد فرصت در جهت فروش نفت و گاز ایران از طریق روسیه	استفاده ایران از ظرفیت روسیه برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در موضوع انرژی (فرصت)
چنانچه ایران وارد بحث ترانزیت انرژی مستقل از روسیه شود با مخالفت این کشور روبه‌رو خواهد شد.	مخالفت روسیه با ایران در موضوع ترانزیت انرژی		
روسیه به هیچ‌وجه حاضر به پذیرش یک رقیب قوی همانند ایران در حوزه ترانزیت انرژی نیست	عدم پذیرش رقیب در حوزه ترانزیت انرژی از سوی روسیه	خارج کردن ایران از چرخه انتقال انرژی در آسیای مرکزی	
روسیه به ایران به عنوان یک رقیب بالقوه می‌نگرد و از ورود و حضور ایران در فعالیت‌های مرتبط با صدور و ترانزیت انرژی در منطقه جلوگیری می‌کند.	ممانعت روسیه از نقش‌آفرینی ایران در ترانزیت انرژی آسیای مرکزی		به وجود آمدن تنش میان ایران و روسیه بر سر ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی (تهدید)
ایران تنها کشور منطقه است که از موقعیت ترانزیتی بسیار بالا و مناسبی برخوردار است که این موضوع همواره نگرانی روسیه را در پی داشته است.	نگرانی روسیه از ظرفیت بالای ترانزیت انرژی ایران	افزایش رقابت دو کشور بر سر مسیرهای حمل و نقل و ترانزیتی	
دو کشور ایران و روسیه نسبت به عبور خطوط انتقال انرژی از مبدأ دریای خزر به سمت بازارهای مصرف راهبردهای متفاوت یعنی مسیرهای شمالی و جنوبی را پیشنهاد می‌کنند.	راهبرد متفاوت ایران و روسیه در موضوع ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی		

منبع: نگارنده

همان‌گونه که جدول ۳ نیز نشان می‌دهد: فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های ترانزیت انرژی روسیه در آسیای مرکزی برای ایران، عبارت است از: استفاده ایران از ظرفیت روسیه برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در موضوع انرژی (فرصت) و به وجود آمدن تنش میان ایران و روسیه بر سر ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی (تهدید) است.

۲-۶- اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا

جدول ۴. تهدیدات و فرصت‌های طرح اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا در آسیای مرکزی برای ایران

گزاره‌های خبری	کدگذاری باز	کدگذاری سازمان یافته	کدگذاری گزینشی
	کشف مقولات پایه‌ای	کشف مقولات سازمان یافته	کشف مقولات فراگیر
ایران از طریق ۲۹ بندر دریایی فعال خود از پتانسیل انتقال سریع کالا از جنوب آسیا به اروپا از طریق آسیای مرکزی، قفقاز جنوبی و روسیه برخوردار است.	ظرفیت بالای ژئواستراتژیک ایران در ترانزیت کالا و خدمات در منطقه		
ایران از فرصت‌های ویژه‌ای برای تبدیل شدن به مرکز ترانزیت کالا و خدمات در منطقه به واسطه اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا برخوردار است	تبدیل شدن ایران به مرکز ترانزیت کالا و خدمات در منطقه به واسطه عضویت	افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی ایران	
بندر چابهار یکی از این بنادری است که در جنوب شرقی ایران واقع شده است و از موقعیت بسیار خوبی برای تسهیل ارسال سریع کالا و خدمات میان اروپا و آسیای مرکزی برخوردار است.	برخورداري ظرفیت بالای بنادر چابهار جهت ارسال سریع کالا و خدمات میان اروپا و آسیای مرکزی		توسعه روابط اقتصادی همه جانبه ایران با اعضاء اتحادیه اوراسیا (فرصت)
دولت ایران اهمیت توسعه بندر چابهار را دریافته است تا از طریق آن انتقال محموله‌های ترانزیتی از افغانستان، ترکمنستان و دیگر کشورهای منطقه‌ی آسیای مرکزی را تسهیل نماید.	درک ایران از اهمیت نقش آفرینی بندر چابهار در ترانزیت محموله‌های افغانستان و آسیای مرکزی		
تخفیف‌های تعرفه‌ای برای صادرکنندگان ایرانی به کشورهای اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا	اخذ تخفیف صادراتی برای تجار ایرانی	ایجاد بازار فروش برای ایران	
ایجاد ارتباطی برای اتصال به بازاری با بیش از ۱۸۰ میلیون نفر به عنوان بازار بالقوه‌ای برای افزایش صادرات کشور	تسهیل شدن صادرات کالا و خدمات ایران به منطقه اوراسیا		
با توجه به تنوع بازار و تنوع منابع موجود در کشورهای عضو این اتحادیه پیوستن به آن یک فرصت قابل توجه برای اقتصاد ایران ایجاد می‌کند و می‌تواند از این طریق بخشی از اثر تحریم‌ها را جبران نماید.	جبران نمودن بخشی از اثرات اقتصادی تحریم‌ها به واسطه تعاملات اقتصادی	بی اثر شدن تحریم با توجه به افزایش ارتباط ایران	

از آنجاکه اتحادیه‌ی اوراسیا با کاهش استفاده از دلار، سهم پرداخت‌های تجاری با ارزش ملی را به ۷۰ درصد افزایش داده، می‌توان به کاهش استفاده از دلار در مبادلات تجاری خوش‌بین بود	خوش‌بین بودن به کاهش استفاده از دلار در مبادلات تجاری در منطقه اوراسیا	بی‌اثر شدن تحریم یا توجه به افزایش ارتباط ایران	توسعه روابط اقتصادی همه‌جانبه ایران با اعضای اتحادیه اوراسیا (فرصت)
روابط روسیه-ایران در آسیای مرکزی و اوراسیا بیانگر رویکرد تداوم و همزیستی در سیاست خارجی روسیه در قبال ایران است که بر روابط مطلوب با همسایه‌ی جنوبی خود و مشارکت در گفتگوهای منطقه‌ای به‌ویژه در مورد مسائل مربوط به دریای خزر و... تأکید می‌کند	افزایش نقش منطقه‌ای ایران و مشارکت در گفتگوهای منطقه‌ای		
به نظر می‌رسد مهم‌ترین تهدید طرح اتحادیه اقتصادی اوراسیا عدم تمایل و همگرایی در میان اعضای اوراسیا در روابط با ایران	عدم تمایل و همگرایی در میان اعضای اوراسیا در روابط با ایران		
عمده کشورهای عضو اتحادیه با بحران‌های متعدد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، مرزی، هویتی و مشروعیتی دست‌به‌گریبان هستند که دوام و قوام حکومتی در این کشورها را با چالش اساسی روبه‌رو کرده است.	دستخوش مسائل و بحران‌های مختلف بودن غالب کشورهای عضو اتحادیه اوراسیا	وجود بحران‌های مختلف امنیتی و حقوقی در منطقه اوراسیا	داشتن پیامدهای منفی سیاسی و اقتصادی برای ایران به واسطه عضویت در اوراسیا (تهدید)
آمریکا و غرب در جهت خارج کردن کشورهای این منطقه از مدار روسیه به واسطه انقلاب‌های رنگی هستند. لذا عضویت ایران و دخیل شدن ایران در مسائل این کشورهای تأثیرات امنیتی برای ایران در پی دارد.	پیامدهای امنیتی و سرایت تهدیدان به مرزهای ایران		
برخی از چالش‌های منطقه در روابط ایران با این کشورها حل نشده است از جمله رژیم حقوقی دریای خزر. این مسئله می‌تواند نوعی سرگردانی برای ایران در راستای عضویت در این نهاد ایجاد کند نظیر اتفاقی که در راستای تلاش ایران جهت عضویت در سازمان شانگهای رخ داده است	از دست رفتن فرصت و زمان برای ایران		

مقایسه حجم و سهم تجارت خارجی ایران با ۵ کشور اتحادیه اقتصادی اوراسیا در برابر چین بسیار ناچیز و قابل اغماض است. لذا کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در زنجیره تأمین ایران نمی توانند نقشی بارز داشته باشند.	رقابت نابرابر و تأثیر آن بر اقتصاد ایران		
فرصت پیش آمده در توسعه همکاری تجاری با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا ممکن است محملی برای رقابت منفی بین تولیدکنندگان داخلی، تخریب برند تجاری ایران و ایجاد ذهنیت منفی در مشتریان نسبت به تولیدات ایرانی در بازارهای اتحادیه اوراسیا شود.	تبلیغات منفی برای محصولات ایرانی	برخوردار نبودن اتحادیه اوراسیا از مزیت رقابتی	داشتن پیامدهای منفی سیاسی و اقتصادی برای ایران به واسطه عضویت در اوراسیا (تهدید)
بررسی شاخص های اقتصادی کشورهای عضو این اتحادیه نشان می دهد که عمدتاً اقتصادهایی مبتنی بر صادرات مواد خام و انرژی هستند. و لذا خلایق و دستاورد مهمی در این اتحادیه مشاهده نمی شود تا ایران بتواند فناوری و دانش خاصی را در حوزه اقتصادی یاد بگیرد	فقدان دستاوردهای تکنولوژیکی برای ایران		
ناهمگنی و ناهم سطحی اقتصادهای کشورهای عضو می تواند شرایط و رقابت نابرابری را برای تولیدکنندگان و صادرکنندگان ایرانی ایجاد کند و درواقع ممکن است که سبب متضرر شدن آنها شود.	متضرر شدن تولیدکنندگان داخلی		

منبع: نگارنده

همان گونه که جدول ۴ نیز نشان می دهد: فرصت ها و تهدیدات طرح اقتصادی اتحادیه اوراسیا در آسیای مرکزی برای ایران، عبارت است از: توسعه روابط اقتصادی همه جانبه ایران با اعضاء اتحادیه اوراسیا در قالب فرصت و داشتن پیامدهای منفی سیاسی و اقتصادی به واسطه عضویت در اوراسیا در قالب تهدید است.

جدول ۵. مقایسه وجوه اشتراک و افتراق تهدیدات و فرصت‌های طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی برای ایران

ملاک‌ها	طرح‌های اقتصادی قدرت‌ها	فرصت‌ها	تهدیدها	وجه اشتراک	وجه افتراق
روسیه	طرح اقتصادی ترانزیت انرژی	* استفاده ایران از ظرفیت روسیه برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در موضوع انرژی * تقویت و افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و تجاری ایران	به وجود آمدن تنش میان ایران و روسیه بر سر ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی	افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و گسترش روابط ایران با کشورهای درگیر طرح‌های اقتصادی مذکور	* بروز اختلاف و تنش میان ایران و روسیه با اجرایی شدن طرح‌های ترانزیت انرژی * داشتن تبعات منفی فرامنطقه‌ای سیاسی و اقتصادی برای ایران با اجرایی شدن طرح اوراسیا * افزایش نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در آسیای مرکزی و کاهش نفوذ ایران در منطقه به واسطه اجرای طرح‌های اقتصادی هند
	اتحادیه‌ی اقتصادی اوراسیا	توسعه روابط اقتصادی همه‌جانبه ایران با اعضای اتحادیه اوراسیا	داشتن پیامدهای منفی سیاسی و اقتصادی برای ایران به واسطه عضویت در اوراسیا		
هند	طرح کریدور شمال جنوب	* به وجود آمدن جهان چندقطبی در منطقه در مقابل رویکرد تک‌قطبی * تقویت و افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی و تجاری ایران * ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه به واسطه احداث طرح تاپی	* افزایش حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در منطقه آسیای-مرکزی * تضعیف شدن نفوذ اقتصادی-ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی		
	طرح تاپی				

منبع: نگارنده

۷. بحث

بر اساس نظریه نهادگرایی نئولیبرال می‌توان بیان داشت که بایستی از منافع فردی گذرکرد و در قالب اتحادیه‌ها و سازمان‌های همکاری متشکل از کشورهای پیگیر منافع اقتصادی جمعی خود بود بنابراین می‌توان این‌گونه تحلیل نمود که، روسیه بیش‌ازپیش بر تقویت وابستگی متقابل نامتقارن در چارچوب سازمانی در این منطقه تمرکز کرده است، تا از یک‌سو به‌طور بالقوه نفوذ قدرت‌هایی که خواهان از بین بردن حفظ وضع موجود هستند را خنثی سازد و از سوی دیگر احترام کشورهای ضعیف‌تری را

که در رژیم‌های چندجانبه گرایی شرکت می‌کنند، از طریق همکاری اقتصادی در قالب اتحادیه اوراسیا، به‌سوی خود جلب کند از سوی دیگر نیز این منطقه از نظر ژئوپلیتیک، اقتصادی و تجاری برای هند بسیار اهمیت دارد زیرا منابع سرشار نفت و گاز این منطقه می‌تواند به واردات انرژی هند تنوع ببخشد و امنیت آن را برای این کشور افزایش دهد شاید بر اساس این تحلیل باشد که می‌توان طرح‌های اقتصادی در قالب «طرح ترانزیت شمال- جنوب»، «طرح تاپی»، «طرح ترانزیت انرژی» و «طرح اتحادیه اقتصادی اوراسیا» را موردبررسی و مطالعه قرار داد یعنی قدرت‌هایی منطقه‌ای همچون هند و روسیه درصدد طراحی و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی ای هستند که بتوانند منافع خود و شرکای خود را تأمین کنند به عبارت دیگر بر اساس نظریه‌ی نهادگرایی نئولیبرال می‌توان بیان داشت که اهمیت یافتن همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، توجه روزافزون به ضرورت توسعه اقتصادی در میان سیاست‌گذاران بلندپایه دو کشور، تنوع در اتحادهای بین-المللی، حاکمیت دولت و برجسته کردن منافع ملی ازجمله‌ی تحولاتی هستند که هند و روسیه پس از جنگ سرد برای همراهی بانظم نوین جهانی در چارچوب نهادگرایی نئولیبرال، در سیاست خارجی خود در پیش گرفته‌اند این تغییرات دیدگاه این دو کشور به روابط خارجی آن‌ها با همسایگان خود که شامل آسیای مرکزی نیز می‌شود، شکل داده و اولویت جایگاه آن‌ها را برای این کشورها مشخص کرده است.

۸. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف کلی مطالعه تطبیقی فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی برای ایران آغاز شده بود. لذا با استفاده از تحلیل مضمون و از نوع ماتریس مضمون، به‌واسطه انجام مشاهده غیرمستقیم (واکاوی متون) و فرایند کدگذاری موضوعی، به شناسایی و تحلیل مضامین فرصت‌ها و تهدیدات طرح‌های اقتصادی روسیه و هند در آسیای مرکزی پرداخته شده است. نتایج این پژوهش کیفی نشان می‌دهد که فرصت‌های طرح کریدور شمال-جنوب هند در آسیای مرکزی برای ایران، ایجاد جهان چندقطبی در منطقه در مقابل رویکرد تک‌قطبی است. چراکه از یک‌سو، نزدیکی هند به روسیه باهدف ایجاد جهان چندقطبی، تأثیر مثبت منطقه‌ای برای ایران به دنبال دارد و از سوی دیگر، اختلاف هند با پاکستان موجب افزایش همکاری با ایران می‌شود. همچنین، موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به‌واسطه جذب بار ترانزیت بین هند و آسیای مرکزی، موجب افزایش اهمیت تجاری ایران خواهد شد. این یافته با نتایج پژوهش Zarghani and Ahmadi (۲۰۱۶) هم‌راستا است که بر ملاحظات و نگرانی‌های مشترک امنیتی، منافع مشترک در حوزه انرژی، موقعیت مناسب ایران برای دسترسی هند به افغانستان و آسیای مرکزی، نقش بندر چابهار در کریدور شمال-جنوب و منافع و مشارکت‌های راهبردی، اقتصادی و عمرانی میان ایران و هند تأکید کرده‌اند. همچنین، Ekhtiyari Amiri and Shafaqat-Nia Abad (۲۰۲۳) ایجاد کریدورهای رقیب تجاری، توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل دریایی، تقویت همگرایی اقتصادی با کشورهای منطقه، افزایش قدرت و نفوذ دریایی و تقویت چندجانبه‌گرایی منطقه‌ای را از پیامدهای مهم این روند دانسته‌اند. از این منظر، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که موقعیت ترانزیتی ایران، به‌ویژه ظرفیت بندر چابهار، می‌تواند به یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتقای جایگاه ژئوپلیتیکی و اقتصادی کشور در تعامل با هند و آسیای

مرکزی تبدیل شود.

علاوه بر آن، تهدیدهای طرح کریدور شمال-جنوب هند در آسیای مرکزی برای ایران، افزایش حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در منطقه است؛ چراکه از یک طرف موجب افزایش حضور سیاسی و اقتصادی هند در مناطق پیرامونی ایران، یعنی آسیای مرکزی، می‌گردد و از سوی دیگر، به دلیل تعاملات راهبردی هند با آمریکا، به پیشبرد سیاست‌های آمریکا در منطقه آسیای مرکزی کمک خواهد نمود. این یافته با نتایج پژوهش Faraji Rad et al. (۲۰۱۵) همخوانی دارد؛ آنان علت بخشی از محدودیت‌های حضور فعال ایران در مناسبات منطقه‌ای را در ساختار نظم ژئوپلیتیک پساجنگ سرد و محوریت هژمونی آمریکا در این نظم و مخالفت این کشور با مشارکت فعال ایران می‌دانند. همچنین، Sajjadpour and Pahlavani (۲۰۱۲) با تأکید بر منافع ملی هندوستان و رویکرد منفعت‌محور نخبگان این کشور، نشان داده‌اند که هند در سیاست منطقه‌ای خود با توجه به مزیت‌های اقتصادی، امنیتی و استراتژیک ایران، به دنبال تأمین منافع ملی خود است. بنابراین، حضور هند در آسیای مرکزی اگرچه می‌تواند فرصت‌هایی برای ایران ایجاد کند، اما در صورت پیوند خوردن با راهبردهای آمریکا، می‌تواند به محدود شدن فضای مانور ژئوپلیتیکی ایران نیز منجر شود.

همچنین، فرصت‌های طرح ترانزیتی-اقتصادی TAPI هند در آسیای مرکزی برای ایران، ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه به واسطه احداث این طرح است؛ چراکه از یک سو افزایش رشد اقتصادی و امنیت در افغانستان و مرزهای شرقی ایران را به دنبال دارد و از سوی دیگر، باعث ایجاد موازنه میان قدرت‌ها و خلق فرصت برای ایران می‌شود. لذا ایران می‌تواند در جهت اتصال خط لوله صلح به TAPI و تأمین گاز این پروژه تلاش و نقش‌آفرینی کند. این یافته با نتایج Mashouq (2021) and Momeni and Chaharma (2023) هم‌راستا است؛ آنان نیز بر وابستگی هند به ایران برای دسترسی به آسیای مرکزی، ظرفیت‌های بالقوه ایران برای نزدیک کردن هند به آسیای مرکزی و اروپا و همچنین نقش کریدور شمال-جنوب و TAPI در ایجاد جهان چندقطبی، تقویت اهمیت ژئوپلیتیکی و تجاری ایران و ایجاد تعادل اقتصادی و ثبات امنیتی در منطقه تأکید کرده‌اند.

علاوه بر آن، تهدیدهای طرح ترانزیتی-اقتصادی TAPI هند در آسیای مرکزی برای ایران، تضعیف نفوذ اقتصادی، ترانزیتی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی است؛ چراکه افزایش کنترل ایران از سوی آمریکا در طرح TAPI از عملیاتی شدن خط لوله صلح ممانعت خواهد نمود و در نتیجه، از نفوذ اقتصادی و فرهنگی ایران در آسیای مرکزی کاسته خواهد شد. این موضوع با یافته‌های Faraji Rad et al. (۲۰۱۵) درباره محدودیت‌های ناشی از ساختار نظم ژئوپلیتیک پساجنگ سرد و نقش هژمونی آمریکا در محدود کردن مشارکت فعال ایران در ترتیبات منطقه‌ای همخوانی دارد.

نتایج پژوهش حاضر در موضوع فرصت‌های طرح‌های اقتصادی هند همچنین بر تعریف پروژه خط لوله گاز ایران و هند، به کارگیری دیپلماسی اقتصادی و سیاسی هوشمندانه در مقابل کشورهای بازدارنده روابط ایران با هند، استفاده از ظرفیت‌های مشترک ایران و هند در افغانستان، افزایش تنوع محصولات در سبد تجاری، خروج از انزوا از طریق گسترش روابط ایران با هند، برقراری مناسبات اقتصادی بیشتر، گسترش روابط در

حوزه انرژی، افزایش حجم صادرات فی مابین و افزایش جایگاه منطقه‌ای ایران برای متصل کردن کشورهای آسیای مرکزی به آب‌های بین‌المللی دلالت دارد. این یافته‌ها با نتایج Zarghani and Ahmadi (۲۰۱۶) درباره منافع و مشارکت‌های راهبردی، اقتصادی و عمرانی و نیز ظرفیت ایران در دسترسی هند به افغانستان و آسیای مرکزی همخوانی دارد. همچنین، Ekhtiyari Amiri and Shafaqat-Nia Abad (۲۰۲۳) بر توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل دریایی، تقویت همگرایی اقتصادی منطقه‌ای، افزایش قدرت و نفوذ دریایی و تقویت چندجانبه‌گرایی منطقه‌ای تأکید کرده‌اند که با نقش محوری ایران و چابهار در این فرایند قابل انطباق است.

فرصت‌های طرح‌های ترانزیت انرژی روسیه در آسیای مرکزی برای ایران، استفاده ایران از ظرفیت روسیه برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در موضوع انرژی است؛ چراکه ایران از یک سو می‌تواند از مخالفت روسیه با حضور ترکیه در منطقه و ترانزیت انرژی استفاده کند و از سوی دیگر، در جهت فروش نفت و گاز خود از طریق روسیه اقدام نماید. با این حال، تهدیدهای طرح‌های ترانزیت انرژی روسیه در آسیای مرکزی برای ایران، به وجود آمدن تنش میان ایران و روسیه بر سر ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی است؛ چراکه به دلیل عدم توافق روسیه و ایران در موضوع ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی، فدراسیون روسیه خواهان خارج کردن ایران از چرخه انتقال انرژی در آسیای مرکزی است. این یافته با نتایج پژوهش‌های Yazdani et al. (۲۰۱۶)، MirTorabi Hosseini and Khazaei (۲۰۱۹)، and Faraji Rad and Salehi Dowlatabadi (۲۰۱۷) قرابت دارد؛ زیرا آنان نیز بر تلاش روسیه برای حفظ و بازبانی جایگاه خود در آسیای مرکزی از طریق راهبرد امنیت انرژی و ممانعت از ورود ایران به مبادلات انرژی منطقه تأکید کرده‌اند. همچنین، این یافته با نتایج Mirfakhraei (۲۰۱۵) درباره پیامدهای ژئواکونومیک رقابت‌های اقتصادی اتحادیه اوراسیا برای ایران همخوانی دارد.

علاوه بر آن، فرصت‌های طرح اقتصادی اتحادیه اوراسیا در آسیای مرکزی برای ایران، توسعه روابط اقتصادی همه‌جانبه ایران با اعضای اتحادیه اوراسیا است؛ چراکه از یک طرف افزایش اهمیت ژئوپلیتیکی ایران موجب ایجاد بازار فروش برای محصولات ایران در منطقه اوراسیا شده و از سوی دیگر، افزایش ارتباط ایران با منطقه اوراسیا می‌تواند به بی‌اثر شدن بخشی از تحریم‌ها کمک کند. این یافته با نتایج Aidar Maratovich (۲۰۱۶) هم‌راستا است که ایجاد منطقه تجارت آزاد و تشکیل فضای اقتصادی واحد در چارچوب اتحادیه اقتصادی اوراسیا را فرصتی برای توسعه روابط اقتصادی همه‌جانبه ایران با اعضای این اتحادیه می‌داند. در مقابل، تهدیدهای طرح اقتصادی اتحادیه اوراسیا در آسیای مرکزی برای ایران، داشتن پیامدهای منفی سیاسی و اقتصادی ناشی از عضویت و ادغام در این ساختار است؛ چراکه از یک سو می‌تواند بحران‌ها و چالش‌های مختلف امنیتی و حقوقی را برای ایران به دنبال داشته باشد و از سوی دیگر، اتحادیه اوراسیا از مزیت رقابتی کافی در برابر سایر قدرت‌های اقتصادی، به‌ویژه چین و هند، برخوردار نیست. این یافته با نتایج Mirfakhraei (۲۰۱۵) درباره الزامات ژئواکونومیک ناشی از رقابت‌های اقتصادی اتحادیه اوراسیا برای ایران قرابت دارد.

درمجموع، نتایج پژوهش حاضر از حیث فرصت‌ها و تهدیدات و نیز وجوه اشتراک و افتراق طرح‌های اقتصادی روسیه در منطقه آسیای مرکزی برای ایران، با نتایج پژوهش‌های Yazdani et al. (۲۰۱۶)،

دارد؛ زیرا روسیه با قرارداد امنیتی انرژی در دستور کار مناسبات منطقه‌ای و بین منطقه‌ای، درصدد تداوم و بازیابی سیاست خارجی خود در آسیای مرکزی و اروپا است و از ورود ایران به مبادلات انرژی منطقه ممانعت می‌کند. این وضعیت می‌تواند از یک‌سو موجب تنش میان ایران و روسیه بر سر ترانزیت انرژی در آسیای مرکزی و از سوی دیگر، موجب وابستگی ایران به روسیه برای انتقال انرژی گاز خود به اروپا شود. همچنین، نتایج پژوهش حاضر از حیث تهدیدات با پژوهش Mirfakhraei (۲۰۱۵) درباره پیامدهای ژئواکونومیک رقابت‌های اقتصادی اتحادیه اوراسیا برای ایران قرابت دارد. در نهایت، نتایج پژوهش حاضر با پژوهش Aidar Maratovich (۲۰۱۶) درباره ظرفیت‌های حقوقی و اقتصادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای ایجاد منطقه تجارت آزاد و فضای اقتصادی واحد و فراهم کردن فرصت توسعه روابط اقتصادی همه‌جانبه ایران با اعضای اتحادیه نیز همخوانی دارد.

از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش حاضر درباره رویکرد امنیتی و سیاسی روسیه در منطقه با نتایج Eslami et al. (۲۰۲۵) نیز قابل مقایسه است. آنان بر وجود ملاحظات و نگرانی‌های مشترک امنیتی، منافع مشترک در مبارزه با تروریسم و داعش و همکاری‌های نظامی و امنیتی تأکید کرده‌اند. در بُعد سیاسی نیز، منافع مشترک منطقه‌ای، مقابله با یک‌جانبه‌گرایی آمریکا، افزایش نفوذ سیاسی و منطقه‌ای و مشارکت در سازوکارهای چندجانبه مانند فرمت مسکو و کمیته تماس منطقه‌ای، از مؤلفه‌های مهم رویکرد روسیه در منطقه محسوب می‌شوند. این یافته نشان می‌دهد که حضور اقتصادی روسیه در آسیای مرکزی را نمی‌توان مستقل از اهداف امنیتی و سیاسی آن تحلیل کرد؛ بلکه پروژه‌های اقتصادی، انرژی و ترانزیتی روسیه بخشی از یک راهبرد گسترده‌تر برای حفظ نفوذ منطقه‌ای و مدیریت ترتیبات امنیتی و ژئوپلیتیکی در آسیای مرکزی هستند.

بنابراین در جمع‌بندی از بحث و بر اساس رویکرد آینده‌نگری می‌توان بیان داشت که روابط ایران در آسیای مرکزی می‌تواند بر مبنای تقویت همکاری‌های اقتصادی و امنیتی و همچنین افزایش تعاملات فرهنگی و منطقه‌ای استوار گردد زیرا، ایران به دنبال نقش‌آفرینی فعال در این منطقه و بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود برای توسعه پایدار و ارتقای روابط دوجانبه با کشورهای آسیای مرکزی در قالب طرح‌های اقتصادی قدرت‌های بزرگ از جمله هند و روسیه است که اجرایی شدن آن‌ها و مشارکت فعال ایران در این طرح‌ها می‌تواند وضعیت راهبردی و ژئوپلیتیکی مطلوبی ایجاد کند بنابراین ایران با در نظر گرفتن چشم‌اندازهای بلندمدت، در راستای تحقق آن کوشش کرده و این مسئله سبب می‌شود تا کشورهای آسیای مرکزی به این نتیجه برسند که جمهوری اسلامی ایران ضمن اینکه می‌تواند نقش اساسی در توسعه اقتصادی، علمی، آموزشی، فرهنگی و سیاسی این کشورها داشته باشد می‌تواند در تبدیل آن‌ها به عنصر کلیدی امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی کمک کند در این صورت روسیه و هند از یک‌سو و کشورهای آسیای مرکزی از سوی دیگر ایران را به عنوان یک شریک و متحد بلندمدت در قاره اوراسیا خواهند دید که روابط استراتژیک با آن در آینده نزدیک به یک اولویت تبدیل خواهد شد. بنابراین با توجه به جایگاه راهبردی آسیای مرکزی در معادلات ژئواکونومیک منطقه‌ای و جهانی، و نیز رقابت فزاینده قدرت‌های بزرگ در این پهنه، جمهوری

اسلامی ایران می‌بایست با بهره‌گیری از راهبردی ترکیبی، سه‌بعدی و آینده‌نگر، جایگاه خود را در این عرصه تثبیت کند و سیاست‌های زیر را در پیش گیرد:

۱- در پیش گرفتن دیپلماسی اقتصادی فعال و چندلایه مبنی بر اینکه ایران باید ضمن تقویت زیرساخت‌های داخلی برای جذب سرمایه‌گذاری و اتصال به بازارهای منطقه، به‌صورت هدفمند در طرح‌های اقتصادی قدرت‌های منطقه‌ای نظیر هند، روسیه و چین مشارکت کند. هم‌زمان، تشکیل و تقویت نهادهای همکاری اقتصادی منطقه‌ای با رویکرد منافع جمعی نیز ضروری است. این جهت‌گیری با مبانی نظری نهادگرایی نولیبرال (همکاری برای منافع مطلق) سازگاری کامل دارد.

۲- ایران باید به‌موازات اقدامات اقتصادی، به تقویت دیپلماسی نرم‌افزاری خود در قالب دیپلماسی فرهنگی و علمی بپردازد. با توجه به قرابت‌های تمدنی، مذهبی و زبانی ایران با کشورهای آسیای مرکزی، بستر مناسبی برای گسترش تعاملات فرهنگی دوجانبه و چندجانبه وجود دارد. همچنین توسعه همکاری‌های علمی و فناورانه، ازجمله در حوزه‌های دانشگاهی، پارک‌های علم و فناوری، و پروژه‌های مشترک پژوهشی می‌تواند به افزایش اعتماد و مشروعیت نرم ایران در منطقه منجر شود. این مسیر نه‌تنها کم‌هزینه و کم‌اندازش است، بلکه با نظریه‌های دیپلماسی فرهنگی، قدرت نرم و دیپلماسی علمی هم‌راستا بوده و می‌تواند پایه‌ای برای تعاملات اقتصادی آینده فراهم آورد.

۳- ایران باید تلاش‌های هدفمند و واقع‌گرایانه‌ای برای کاهش تأثیر تحریم‌ها و رفع انزوای ژئوپلیتیکی خود به عمل آورد. تحریم‌ها ازجمله موانع کلیدی تعامل ایران با نهادها و طرح‌های اقتصادی منطقه‌ای هستند و رفع یا دور زدن آن‌ها پیش‌شرط مشارکت فعال در توسعه منطقه‌ای است. ایران می‌تواند از طریق تعامل با نهادهای چندجانبه نظیر سازمان همکاری شانگهای، اوراسیا و بریکس، بهره‌گیری از سازوکارهای جایگزین مالی مانند تهاتر، ارزهای محلی یا دیجیتال، و پیگیری سازوکارهای حقوقی و دیپلماتیک برای کاهش تحریم‌ها، فضای اقتصادی خود را بازسازی کند. این رویکرد با منطق نظریه‌های ژئوپلیتیک توسعه و اقتصاد مقاومتی منطقه محور قابل تبیین است و می‌تواند مسیر همگرایی اقتصادی، افزایش قدرت چانه‌زنی منطقه‌ای و ارتقای امنیت ملی ایران را هموار سازد.

۹. محدودیت

ازجمله محدودیت‌های پژوهش حاضر آن است که با توجه به اینکه این مطالعه براساس راهبرد پژوهش کیفی انجام شده است، لذا باوجود در پیش گرفتن تدابیر لازم جهت ارزیابی اعتبار (اطمینان و باورپذیری) و نیز پایایی (قابلیت اعتماد) یافته‌های کیفی پژوهش، از اعتبار برونی به دلیل عدم ارزیابی و برازش مضامین احصاء شده مطالعه کیفی در مطالعه کمی (مخصوصاً مطالعه پیمایشی) تا حدی کاسته می‌شود. اگرچه این امر یکی از ضعف‌های تمامی پژوهش‌های کیفی است و نه صرفاً پژوهش حاضر.

References

1. Brown, P. (2024). The North-South Transport Corridor: Strategic opportunities and challenges. *Journal of International Trade and Economics*, 62(2), 75-84.
2. DaneshNia, F. (2011). Application of game theory and neoliberal institutionalism in analysing the behaviour of the main actors of the Gas OPEC. *Political Science Research*, 8(1). (In Persian) DOI:10.4102/aej.v5i1.197
3. Dmitrieva, Y. (2017). The Eurasian Economic Union: Formation, Development, and Significance. Institute of Management, Orenburg State University.
4. Ekhtiyari Amiri, R.; Shafaqat-Nia Abad, R. (2023). India's policy towards the Belt and Road Initiative. *Iranian Journal of International Politics Research*, 11(2). <https://doi.org/10.22067/irlip.2022.72685.1157>. <https://doi.org/10.22067/irlip.2022.72685.1157> (In Persian)
5. Eslami, R. H.; Ansary Kargar, A.; Rahimi, A. (2025). Russia's approach to the Islamic Emirate of Afghanistan: Security and geopolitical interaction in light of the 2021 National Security Document. *Iranian Journal of International Politics Research*, 13(2). <https://doi.org/10.22067/irlip.2025.91403.1608> (In Persian)
6. Faraji Rad, A. R.; Dowlatabadi, R. (2017). The importance of the role of energy in Russia's foreign policy. *Central Asia and Caucasus Studies Quarterly*, 23(98). (In Persian).
7. Faraji Rad, A. R. (2015). Energy transmission pipelines to the Indian subcontinent and Iran's national security. *Iranian Journal of International Politics Research*, 4(1), 81-109. <https://doi.org/10.22067/jipr.v4i1.47324> (In Persian).
8. Ikenberry, G.J.; Lim, D. (2017). China's Emerging Institutional Statecraft: The Asian Infrastructure Investment Bank and the Prospects for Counter-Hegemony. Brookings Institution
9. Janson, T. (2024). The geopolitical implications of the North-South Transport Corridor. *Eurasian Economic Review*, 55(3), 43-56.
10. KarimiPour, D.; Niakoui, S. A. (2017). The role of energy diplomacy in foreign policy: A comparative study of Russia and Qatar. *Strategic Political Research*, 6(22). (In Persian). <https://doi.org/10.22054/qpps.2017.13477.1389> (In Persian).
11. Keohane, R.; Martin, L. (1995). The Promise of Institutional Theory. *International Security*, 20(1): 39-51. <https://doi.org/10.2307/2539214>
12. Keohane, R. (1984). *After Hegemony*. Princeton: Princeton University Press. ISBN: 9780691122489.
13. Mashouq, Z. (2021). An examination of the determinants of the nature of India-Pakistan relations. *Scientific Monthly of Economic Security*, 8(9).
14. Mikhailov, P.; Taylor, R. (2024). Digitalization in pipeline management: Case studies from Russian projects. *Journal of Energy Technology*, 12(1), 34-49.
15. Mirfakhraei, S. H. (2015). The Eurasian Economic Union and its geoeconomic implications for Iran. *International Relations Studies*, 8(32), 143-175. (In Persian). ISSN: 2423-4974.
16. mirTorabi Hosseini, S.; Khazaei, O. (2019). The role of diplomacy and Russia's energy security strategy in Russian foreign policy (2000-2015). *Political Strategy Quarterly*, 3(8), 107-132. (In Persian). 20.1001.1.25884565.1398.3.8.5.0
17. Mollazehi, P.-M. (2014). The Islamic experience of power: A comparative examination of the

- three models of Saudi Arabia, Turkey, and Iran. *Neday-e Eslam International Quarterly*, 15, 57-58. (In Persian).
18. Momeni, M. R.; Chaharmahali Esfahani, M. (2023). The position of Central Asia in India's new foreign policy: Implications for Iran. *Central Eurasia Studies Quarterly*, 16(2). DOI:10.22059/JCEP.2024.341064.450067 (In Persian).
19. Moradi, M. (2008). The role of India-Israel arms relations in regional geopolitics. *Politics Quarterly*, 38(4), 243-257. (In Persian).
20. Omelicheva, M. (2018). *Russia's Foreign Policy in Central Asia* (Edited by Andrei P. Tsygankov). Milton Park: Routledge.
21. Peyres, J. (2025). *Russian energy transit: Strategic, economic, and technological perspectives*. New York: Global Energy Press.
22. Sajjadpour, S. M.; Pahlavani, M. (2012). The position of the Islamic Republic of Iran in India-United States relations. *Iranian Journal of International Politics Research*, 1(1). <https://doi.org/10.22067/jipr.v139i1.27019> (In Persian).
23. Shafiei, N. (2017). US-India cooperation in the great power game in Central Asia. *Central Eurasia Quarterly*, 10(1). (In Persian).
24. Smith, J. (2023). The geopolitics of energy: The impact of new gas pipelines on global energy markets. *Energy Journal*, 58(4), 110-125.
25. Sopilko N.Yu., Shatalova I.I, Navrotskaia N.A. (2019) Integration potential for technological cooperation of the EAEU countries, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 240, pp: 616-618, (Available at: <https://www.researchgate.net/publication/331777444> Integration potential for technological cooperation of the EAEU countries), (Accessed on: 15/8/2021)
26. Sarsenov, A. M. (2016). The legal basis for the creation of the Eurasian Economic Union. *Scientific and Legal Journal "Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan"*, 4(45), 149-155.
27. Ulyanitsky, V. A. (2010). *International Law (Instead of the Lithographed Edition of Lectures)*. Tomsk, 1911. In *Golden Fund of Russian Scholarship in International Law*, Vol. 3. Moscow: International Relations, p. 55. (Accessed: 23 July 2021).
28. Vinokurov, E. (2017). Eurasian Economic Union: Current state and preliminary results, *Russian Journal of Economics* 3 (1), 54-70. <https://doi.org/10.1016/j.ruje.2017.02.004>
29. Yazdani, E., et al. (2016). The role of Russia and China in the transition of the international system from unipolarity to multipolarity. *Political Studies Quarterly*, 9(36). (In Persian).
30. Zakharov, A.; Gennadyevna Posokhina, A.; Alekseevich Polyakov, V. (2018). Foreign Trade between India and the Central Asian Countries. *Russian Foreign Economic Bulletin*, 12, 85-97.
31. Zarghani, S. H., & Ahmadi, E. (2016). A geopolitical analysis of Iran-India relations within the framework of interdependencies. *Iranian Journal of International Politics Research*, 3(2). (In Persian). <https://doi.org/10.22067/jipr.v4i2.51285> (In Persian).